Ödestimmen. Skådespel i tre akter

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1922.
PERSONER:

FELIX III, Tauriens kejsare.

RIKARD ANKER, statskansler.

STÉFANIE, hans hustru.

RUT, hans dotter i första giftet.

EDVARD TROILSKY, utrikesminister.

Fältmarskalk TROTKE.

KARL, hans sonson.

General BENEDICT.

Gehejmerådet CASSIUS.

SCHULTZ, vaktmästare.

Ordföranden för en deputation.

En adjutant.

Tid: kort före utbrottet av ett stort krig.

Rum: huvudstaden i kejsardömet Taurien, vars område vid denna tid sträckte sig från Östersjön till Adriatiska havet, från Nordsjön till Karpaterna, från Galliens gränser till Tsaroslaviens och Balkanhalvöns.

Första akten: Statskanslerpalatset.

Andra akten: Slottet.

Tredje akten: Statskanslerpalatset.

FÖRSTA AKTEN.

Ett rum i statskanslerpalatset.

I fonden tre höga fönster, det mellersta med dörr till balkongen. Till höger, närmast fonden, dubbeldörrar till en antichambre; till vänster, mittemot, dörr till de inre rummen.

Mitt på golvet ett stort skrivbord; till vänster därom en högryggad karmstol. – Till höger en soffa, ett bord och högryggade stolar. Till vänster bokhyllor och dokumentskåp.

Rummets arkitektur är från slutet av adertonde århundradet. Möblerna från senare tid.

Sommarafton. Genom de öppna balkongdörrarna tränger sorlet från gatan, genomskuret av bilsignaler, spårvagnsklockor och av tidningsförsäljares rop: »Tauriska Fosterlandet», kvällsupplagan – »Tauriens Express», sista extranumret – nya avslöjanden om mordet på prins Josef Salvator – opinionsstormen mot statskanslern växer – »Tauriska Fosterlandet», kvällsupplagan
– – –

RUT

sitter i faderns stol vid skrivbordet och tittar i hans papper; tar ett brev och läser:

»Sover ni, ers excellens? Skall det behövas kanonskott för att väcka er? Är ni fastlimmad vid taburetten? Var köper ni ett så utmärkt lim?...» Underskriften: »Sann fosterlandsvän.»

Tar ett annat brev:

»Rubler, francs eller pund sterling? – X. Y. Z.»

Tar ännu ett annat:

»Tauriens ödestimme – – – Ve den, som av feg och kortsynt fredskärlek vågar ställa sig i vägen för rikets storhet och framtid! – Tauriska studenter.»

Lägger bort papperen. Sitter grubblande.

SCHULTZ

in från höger.

Herr von Trotke frågar om nådig fröken tar emot.

RUT

stiger upp.

Jag väntar honom.

KARL TROTKE

in, blir stående vid dörren.

Är jag välkommen? – Rut?

RUT

breder ut armarna mot honom. Han störtar fram till henne. Lång kyss. De vakna upp och stå och se varandra in i ögonen.

Du vet inte hur jag har längtat efter dig de sista dagarna. Det har varit så svårt – att inte ha någon att tala med, riktigt. Om allt detta ohyggliga som ... som ligger i luften ...

KARL.

Och jag – jag stod inte ut längre därhemma på landet. Stod inte ut med att gå där i ensamheten och höra på kacklet från hönsgården och från mina tanters kaffekonseljer. Långt borta från händelserna, och från dig.

Muntert:

Rut – vi måste gifta oss! Vi har ingen tid att förlora. Det blir krig!

RUT.

Karl, jag är din – i krig och fred. Men varför tror du så säkert att det blir krig?

KARL.

Därför att det måste bli det – nu eller aldrig. Freden är utsliten. Vi ha växt ur den, den kväver oss. – Är din far hemma?

RUT.

Nej. Ville du träffa honom?

KARL.

Jag vill helst slippa. Jag är en dålig komediant – han kunde se på mig vad jag tänker.

RUT.

Och vad skulle det göra? Han tar dig inte illa upp vad du tänker – och inte heller att du vill gifta dig med mig. Det vet han ju förut.

Och han tror kanske själv på kriget ...

KARL.

Han tror alltså inte längre att han kan hindra det?

RUT.

Far är så sluten. Han talar inte mycket med mig, och inte alls om det som han tänker på. Men ibland tror jag att jag kan se på honom vad han tänker.

KARL.

Kan du också se på honom vad han tänker göra?

RUT.

Vad menar du?

KARL.

Det heter överallt, att han inte vill ta ansvaret för ett krig. Att han med andra ord tänker rymma fältet och inför all världen lämna Tauriens sak i sticket!

Kan du se på honom om han är i stånd till det?

RUT.

Far gör det som han anser för rätt.

KARL.

Rut, lilla lilla Rut, jag älskar dig. Men det är ohyggligt att du just skall vara dotter till ... Tauriens statskansler. Om du vore dotter till en spelare och rucklare, det gjorde ingenting. Och om du vore dotter till en underofficer – ja, då fick jag visserligen ett förskräckligt spektakel med min farfar och hela min släkt, men det skulle jag väl reda ut. Som det nu är, är det mycket värre. Din far – jag föraktar honom!

RUT

vänder honom ryggen och går ut på balkongen.

KARL.

Rut? – Lilla Rut?

hårt:

Rut, kom in! Du måste höra på mig!

RUT

in, tar ett par brev från skrivbordet:

Se här! Och här, och här! Om det är något i den vägen du har att komma med om min far, så kan du spara dig besväret – jag vet det förut, som du ser!

Är min far en landsförrädare? Är han ett får? Är han feg, därför att han vill fara varsamt med andras liv?

Och underskrifterna ... »Tauriska studenter»... Är du kanske en av dem?

KARL.

Anonyma brev – låt mig slippa! Vad bryr jag mig om dem?

Men för resten – till och med de där usla papperslapparna ha sin betydelse, som symtom. Att de bästa stå emot din far – det vet du, det kan inte ha undgått dig. Men de där breven visa, att rörelsen i nationen är så oemotståndlig, att den också har gripit några av de sämsta.

RUT.

Rörelsen i nationen! Kan du ett enda ögonblick tro, att tauriska folket går och längtar efter att överfalla det lilla Sturien med krig, därför att prins Josef Salvator för en månad sedan blev mördad av en sturisk student? Tror du det? På allvar?

KARL.

»Folket!» Den blinda, omyndiga massan! Den är inte nationen. Nationen består av dem som kan känna och tänka och handla nationellt. Jag begär inte att en plåtslagare skall kunna det, om jag också som reservofficer gör det lilla jag kan för att lära honom det ... Men jag begär det av en statsman – i synnerhet av en statsman i din fars ställning!

RUT.

Och du tror att min far –

KARL.

Avbryt mig inte! Låt mig en enda gång tala ut.

Är vi en stormakt, eller är vi inte? Har vi världens bästa här bara för att briljera i paradmarsch? Men det finns gränser för vad en stormakt kan tåla – för vad den bör tåla! Din fars alltför väl kända fredsvänlighet har inbragt oss det ena nederlaget efter det andra vid diplomaternas gröna bord. Men en stormakt måste vara fruktad, annars blir den till åtlöje för gud och människor.

Din far har ingen blick för Tauriens världshistoriska mission. Han tror att en stormakt kan stå stilla utan att gå tillbaka. Han inser inte att vi redan ha vuxit ur vår lilla stormaktströja – att vi måste bli en världsmakt. En underlig starrblindhet hos en man som i andra saker har visat ett lysande förstånd! Men det är inte förståndet det kommer an på när det gäller stora ting: det är instinkten. Den geniala instinkten för vad tiden och ögonblicket kräver. Den fina hörseln, som kan höra framtidens gräs gro. – Vad skrattar du åt?

RUT.

Å, jag kom att tänka på något du sade för en månad sen, samma dag det kom telegram om mordet på prins Josef – prins Jesus Maria Salvator, som du kallade honom. Du sade: »Jag är övertygad om att han själv har arrangerat mordet för att komma i en hög rangklass i himmelriket – bland martyrerna.»

Den gången tycks du inte själv ha hört framtidens gräs gro.

KARL.

Jag minns, det var hos Troilsky. Vi hade fått en gudomlig bourgogne. Då pratar man dumheter.

Och för resten erkänner jag gärna, att jag inte i första ögonblicket tänkte på att vi måste hämnas mordet. Jag hade ingen överdriven beundran för prins Josef. Han gjorde inte mycket nytta i lifstiden – men hans död har öppnat ett perspektiv, som jag inte strax hade blick för.

Vi måste en gång för alla ordna Sturien, och ett bättre tillfälle kan inte tänkas. Saken skulle redan vara inne i de rätta spåren, om inte din far hade satt sig emot det. Det är en offentlig hemlighet, att Troilsky så gott som genast föreslog kejsaren en energisk aktion mot Sturien, men att din far – gud vet med vilka argument, dem skulle jag ha velat höra! – lyckades övertala hans majestät att låta saken falla. Obegripligt att Troilsky inte tog sin portfölj och gick!

RUT.

Kan det inte tänkas att pappa också lyckades övertyga honom?

KARL.

Och det tror du? Ja, vad vet jag ... Men i så fall är Troilsky inte den man jag har tänkt mig.

Troilsky är kejsarens ungdomsvän och står i ett mycket närmare personligt förhållande till honom än din far. Därför är det mig en gåta att din far kunde driva sin mening igenom mot dem bägge. Det är imponerande – men en gåta.

RUT.

Vem vet om han inte till och med skulle ha övertygat dig, om du hade varit med i konseljen? Du känner ju inte hans argument.

KARL.

Det är ingen konst att gissa dem. Han har naturligtvis skrämt upp kejsaren.

RUT.

Med vad?

KARL.

Med pjoller och dumheter. Med utsikterna till ett världskrig, eller en revolution – vad vet jag?

Ett världskrig! Det är våra fiender som ha skäl att darra för det, inte vi! Vi är rustade! Gud i himmelen, denna feghet och slapphet – man kan bli förtvivlad!

Rut, lilla kära Rut, jag älskar dig, men jag hatar din far! Jag hatar och föraktar honom – som typ för allt vad jag hatar och föraktar i vår tid! Som typ för allt humanitärt och demokratiskt pjoller – ja, han skall naturligtvis föreställa konservativ, annars hade han inte blivit statskansler, men han inbillar sig att det är tidsenligt att ge efter för packet ... Som typ för allt förståndsmässigt och närsynt och fantasilöst och tarvligt och fegt och storhetsfientligt i vår tid! Som hinder för Tauriens storhet och framtid! Sannerligen, det vore bättre om en kvarnsten ...

Men jag har skrivit en dikt, en ljungande dikt på blixtrande jamber – den är riktad mot din far, och den skonar honom inte! Den står i Tauriska Fosterlandet i morgon.

Han har under denna replik mätt golvet med långa steg, djupt inne i sina egna tankar och ord och märker först nu att Rut, som först har lyssnat till honom med stela, vidöppna ögon, har sjunkit ned i faderns stol med ansiktet i händerna, skakande av tyst gråt.

KARL.

Rut – lilla Rut? Har jag gjort dig illa? Det var inte meningen!

Han faller på knä och söker hennes händer.

Rut – lilla Rut? Jag kan inte hjälpa det. Det brast lös av sig själv. Jag måste ha luft. Och det måste ju ändå sägas.

ANKER

kommer in från höger, blir ett ögonblick stående vid dörren. Rut och Karl springa upp.

God afton, lilla dockan. Men hur är det fatt? Jag tror du gråter? Ja ja, du har väl dina skäl.

Stryker henne sakta över håret.

Och jag skall inte fråga dig om dem. – God dag, min kära Karl. Du har alltså kommit in från landet mitt i rötmånadshettan. Det är tappert gjort – när man kan slippa ... Hur mår din mor?

KARL.

Jag tackar bra, ers excellens.

ANKER.

Excellens ...?

Jaså, på det viset. Politiska meningsskiljaktigheter?

Men därför behöver man väl inte komma med fula ord.

Går långsamt ut till vänster, vänder sig om i dörren.

Hälsa din mor.

Paus.

KARL

dämpat.

Rut – du måste välja mellan mig och din far. Om du älskar mig så följer du mig.

RUT

tonlöst.

Du älskar mig inte. Det är bara något du inbillar dig. Ett infall du fick engång i våras. En kväll i maj.

Försöker småle.

Var det inte bourgogne vi hade fått den gången också? Du skrev en vacker dikt när du kom hem, och den var till mig. Men den kunde kanske lika gärna ha varit till någon annan.

KARL

lågt, förbittrat.

Rut – om du bara anade vad jag utsätter mig för i min kamratkrets genom min förlovning med Ankers dotter, skulle du förstå hur oresonligt jag älskar dig. En annan än jag skulle dra sig tillbaka utan ett ord.

För dem är statskanslerpalatset som ett pestsmittat hus.

RUT

stampar i golvet.

Gå din väg! Gå! Gå! Gå!

KARL

går mot dörren, vänder sig om.

Jag kommer inte igen.

RUT.

Gå!

Karl ut till höger.

RUT

viskar till sig själv.

Kommer inte igen. Aldrig mer. Aldrig mer.

Mitt enda i världen. Mitt enda, mitt enda. Aldrig mer.

Hon står och stirrar på dörren, som nyss slöts efter honom som gick. Går ut på balkongen för att se efter honom. Man hör henne ropa:

Karl! Karl!

Hon kommer tillbaka och störtar ut till höger. Scenen står tom.

ANKER

in från vänster.

Rut –? Så. Ingen här.

Han sätter sig vid skrivbordet, drar ut en låda, tar fram ett dokument, ögnar igenom det och sticker det i bröstfickan. Samtidigt hörs en tele- fonringning i antichambren och Schultz' röst, som svarar.

SCHULTZ

in från höger.

Greve Troilsky ber hälsa, att han önskar ett samtal med ers excellens innan deputationen kommer.

ANKER.

Gott. – Var snäll och stäng balkongdörrarna, Schultz. Det är varmare ute än inne, och från gatan kommer ingen frisk luft. I dessa rötmånadsdagar.

Schultz stänger. Ut till höger.

STÉFANIE

strax efter in från höger. En charmant dam i senare hälften av trettiotalet.

Men Rikard – vad gick det åt Rut? Jag mötte henne här nedanför – hon sprang! På gatan! Hon såg mig, men stannade inte! – Har Karl Trotke varit här?

ANKER.

Ja.

STÉFANIE.

Hur var han? Talade du med honom?

ANKER.

Ett par ord. Han kallade mig excellens.

STÉFANIE.

Ja, där ser du! Han också! Alla människor! Jag fäster mig inte vid att kejsarinnan inte sade ett ord åt mig – inte ett ord! – under parkfesten på Eremitagen för en vecka sen. Men alla människor, hela societén, jag

försäkrar dig, alla människor! Man bojkottar oss.

Rikard, Rikard – vad skall det bli av det här? Och vad skall det bli av oss?

ANKER.

Det får vi snart se.

STÉFANIE.

Får vi se? Förlåt mig om jag är barnslig, Rikard – men jag trodde det var en statsmans uppgift att leda händelserna, inte att sitta och se på hur de utveckla sig. Ännu för knappt en månad sedan gjorde du din vilja gällande både mot kejsaren och min kära kusin Edvard. För mig stod det nästan som ett trolleri. Men om du kunde trolla då, varför inte nu?

ANKER.

Jag trollade inte, lilla Stéfanie. Men kejsaren är tidtals mottaglig för sunt förnuft.

För resten vet jag inte vem som har sagt dig att jag drev min vilja igenom – det har du åtminstone inte från mig. Efter mordet på prins Josef ställde Troilsky, som du vet, genast förslag om ett ultimatum till Sturien – av den art att det oundvikligen skulle ha fört till krig. Då jag såg att han på förhand hade vunnit kejsaren för saken, begärde jag mitt avsked. Till min överraskning böjde kejsaren undan och gjorde sig nästan till medlare mellan mig och Troilsky. Han ville inte mista någon av oss, sade han. Han var på sin älskvärda sida. Jag ställde då ett motförslag: en skarp not till Sturien, men utan karaktär av ultimatum eller krigshot. Kejsaren tycktes böjd för mitt förslag, men Troilsky ...

STÉFANIE.

Du vill väl inte inbilla mig att han begärde sitt avsked?

ANKER.

Nej. Han tog sitt förslag tillbaka men ville inte heller acceptera mitt. Resultatet blev att saken fick falla.

Stiger upp.

Men redan dagen efter började hetskampanjen i pressen, en hets på en gång mot Sturien och mot mig. Jag har sett tidningsartiklar, och du också, där jag kallas »mördarnationens» och »förbrytarfolkets» advokat. En rörelse i nationen har satts i gång. Ett stort »folktåg» av borgare, studenter och bönder, som skall uppvakta kejsaren och mig för att förmana oss – hans majestät och mig – att tänka litet mer på Tauriens storhet och framtid. Och hans majestät, som med största olust tillerkänner riksdagen ett visst begränsat inflytande på statens affärer, tycks inte ha något att invända mot denna tillställning. Inte det ringaste.

Och om en stund väntar jag en deputation från det där turistsällskapet.

STÉFANIE.

Vad tänker du svara dem?

ANKER.

Jag har god lust att be dem dra åt helvete. – I en hövlig form, naturligtvis.

STÉFANIE.

Gud, vad allt det där är likt kusin Edvard! Vad jag känner igen honom! Redan som ung pojke var han en överdängare i allt vad spel hette – kort, biljard, vad som helst – och ändå kunde han inte låta bli att fuska, när han kom åt! Jag var kär i honom när jag var fjorton år, det vill jag inte neka till, alldeles ogudaktigt kär! Men han fuskade i kärlek som i spel, och innan jag ens hade gått och läst hade jag genomskådat honom.

Och nu är det han som håller på att sätta dig ur spelet – han! Det kan reta gallfeber på mig!

ANKER.

Min lilla Stéfanie – som kvinna är du kanske litet böjd för att överskatta »det personliga i historien». Det är inte din kusin Troilsky som har skapat krigsatmosfären i Europa. Men han är smittad av den, och han begagnar den. Det är inte han som sätter mig ur spelet – det är några tusen professorer och docenter och generaler och reservlöjtnanter och tidningsskrivare. Han flyter med strömmen – jag går mot den. Han flyter ovanpå strömmen – på det viset kan det ta sig ut som om han leder den, och det har han ingenting emot: han tror det kanske själv.

Ville jag driva med strömmen, då kunde kanske också jag – åtminstone i dina ögon – dina vackra ögon, min Stéfanie! – »leda händelsernas gång».

STÉFANIE

trycker en lätt kyss på hans panna.

Jag ville inte såra dig nyss. Tro inte det, Rikard. Men jag är så häftig och orolig.

Och kejsaren? Mordet på prins Josef är ju redan en gammal historia, som världen för länge sen har glömt. Han lät saken falla för en månad sen – hur kan han då ta upp den nu? Eller var han inte uppriktig då? Är han falsk?

ANKER.

Kejsaren är en lojal man – i vanliga saker. Men han är en romantiker, och han välver stora gymnasistdrömmar under sin kala hjässa.

Och vem kan man egentligen lita på, när det gäller stora ting? En normalhederlig småborgare känner hela sin katekesmoral vackla, om miljonen hägrar, och en uppriktigt religiös monark glömmer sin kristendom, när drömmen om storhet får makt med honom.

STÉFANIE.

Och den där olycksfågeln – jag menar prins Jesus Maria Salvator, som Karl Trotke brukade kalla honom ... Usch en sån tråkig karl! Du kan tro mig eller inte, men jag såg att det var något ödesdigert med honom. Jag spådde honom i händerna engång i februari, på en bal masqué – ja, du minns, jag var zigenerska ... Linjerna i hans hand såg så hemska ut att jag inte ens tordes säga vad jag såg.

ANKER.

Jag tvivlar inte på det, lilla Stéfanie. Sådant förstår du bättre än jag. Och jag böjer mig för sakkunskapen.

STÉFANIE.

Ja, du behöver inte vara ironisk! Du tar fel, om du tror att det bara är vi stackars kvinnor som tro på sådant. Edvard Troilsky går ständigt med en amulett. Den försvann för honom på ett oförklarligt vis för ungefär en månad sen. Jag är viss om att det var därför han gav efter för dig i konseljen. Men dagen efter hittade han

den igen – och då kom det strax annat ljud i pipan!

Och kejsaren! Du har själv sagt mig att han hela förra året var som ett lamm. Varför, tror du? Därför att det fanns en gammal spådom som du känner likaväl som jag: att kejsardömet Taurien skulle störta samman år 1913. Just det året utvidgade Sturien sina gränser på andra Balkanstaters bekostnad och började bli en farlig granne för oss. Men ingen själ rörde på sig i Taurien – varken kejsaren eller Troilsky. Först sedan det farliga året hade gått till ända blev kejsaren modig igen. Du har själv berättat mig några små exempel på det.

Nej, Rikard – det är inte bara vi stackars obetydliga kvinnor ...

ANKER

kysser lätt hennes hand.

Det vet jag, mitt barn. Både att Troilsky är en vidskeplig skeptiker och att kejsaren är religiös, på det romantiska viset. Det hindrar inte att jag i det längsta har tilltrott bägge två ett visst sunt förnuft i praktiska saker. Det var kanske för optimistiskt. Jag har inte valt min kejsare – tyvärr inte heller min utrikesminister. Han blev mig påtvingad, som du vet. Men man får göra det bästa man kan med det människomaterial man har. Det har jag också försökt – men nu går det visst inte längre.

STÉFANIE.

Går inte längre – du är storartad, Rikard! Du säger det i en ton som om du funderade på att avskeda kejsarn, i nåder och med pension, och engagera en grammofon i stället.

Går inte längre! Men gud i himmelen, Rikard, vad skall det bli av oss? Har du inte ägnat en tanke åt det? Om vi åtminstone vore rika! Men vi har ju ingenting. Vår förmögenhet – ja, borgmästarn i en liten stad på landet skulle kanske kalla det förmögenhet, men på vårt språk heter det misär! Vi bli ju reducerade till småfolk. Får du ens en anständig pension? Jag har för resten aldrig hört talas om en anständig pension, det förekommer helt enkelt inte.

Och Rut – du ser inte ens hur förgråten och förgrämd hon går omkring. Karl Trotke, den store fältmarskalkens sonson – och Rut! Vad skall det bli av det, om hennes far blir störtad? Hon försöker hålla det för sig själv, det lilla tappra hjärtat – men man har väl ögon ...

Lågt, halvt för sig själv.

Fattigdom – det kunde jag kanske bära, fast jag inte är född till det. Men fattigdom och vanära – hu!

ANKER

kallt.

Du gör mig en tjänst om du reser ut på landet några dar.

STÉFANIE.

Jag menade inte så som du tror. Jag har en spökfantasi ibland: att jag skall komma i beroende av min släkt. Av Edvard, som jag avskyr. Det var det jag menade med vanära.

Låt mig stanna här. Låt mig vara hos dig.

Anker tar hennes huvud mellan sina händer och kysser henne.

Telefonringning i antichambren. Man hör Schultz svara i telefonen.

SCHULTZ

in från höger.

Telefonbesked från Eremitagen: Kejsaren kommer in till staden i afton. Kejsaren önskar ett samtal med statskanslern på slottet kl. 9. Kejsarens automobil kör just nu från Eremitagen.

Troilsky in från höger, sällskapsklädd. Schultz ut.

TROILSKY.

Bästa Anker, kejsaren kommer in från Eremitagen – Å, min kära kusin

(kysser Stéfanies hand)
– kejsaren kommer in i afton och vill ha ett samtal med oss bägge kl. 9. Och innan dess har du ju en deputation från det där så kallade folktåget – apropå, vad tänker du svara dem? Nå, det blir naturligtvis din sak ... Kära Stéfanie, vi har tråkiga saker att tala om, saker som inte kan intressera vackra damer ... Obegripligt att du vill gå härinne i stan i denna rötmånadsvärme. En annan sak med oss – vi är gunås så visst tvungna.

STÉFANIE.

Det är bra synd att du är så plikttrogen, Edvard. Europa skulle kanske må bättre om du tog semester.

Ut till vänster med en nick till herrarna. Anker sitter vid sitt skrivbord. Troilsky går nervöst av och an.

TROILSKY.

Vad tänker du svara deputationen?

ANKER.

Alltid hittar jag väl på något.

TROILSKY.

Du tänker alltså improvisera? – Nå, det är ju för resten din sak. Ursäkta min nyfikenhet.

ANKER.

För all del.

TROILSKY

tvärstannar framför Anker.

Läser du tidningar?

ANKER.

Det nödvändigaste – naturligtvis.

TROILSKY.

Ja, förlåt den löjliga frågan, men du har på sista tiden förefallit mig så världsfrämmande, inåtvänd, filosofisk ... I »Tauriska Socialdemokraten» stod det i morse, att folktågets regissör är att söka i utrikesministeriet. Vad menar du om det?

ANKER.

Jag vill gärna tro att det är ... en överdrift.

TROILSKY.

Tack! Till gengäld vill jag gärna tro att det är en överdrift, då »Tauriens Express» i sitt middagsnummer antyder, att »Socialdemokraten» i det fallet för en gångs skull har fått sitt direktiv från – statskanslerpalatset.

Men skämt åsido – om jag vore regissör för det där upptåget, skulle jag ha skött saken på ett annat sätt. Jag har sett eländet. Det är för få bönder och för många halvherrar. Om jag hade skött regien, skulle jag ha hyrt några hundra bondkostymer från teatrarna.

Anker tittar i taket och tiger. Troilsky promenerar.

TROILSKY

stannar åter framför Anker.

Vi är motståndare, Rikard. Jag vill hoppas att vi inte därför behöver vara fiender. Du misstror mig, du misstänker mig på ett sårande sätt. Du tror att jag intrigerar bakom din rygg. Det beror bland annat på att du överskattar mitt inflytande hos kejsaren. Jag har ett visst inflytande på honom, men mest i småsaker, och jag har ofta begagnat det i bästa samförstånd med dig; det vet du. Men i stora och avgörande saker lyssnar hans majestät inte mera till mina råd än till någon annans.

Du tror att jag vill begagna den där olycksaliga sturiska frågan för att störta dig och själv ta din plats. Om jag inte hade en fasa för uppstyltade talesätt skulle jag kunna svära vid Gud i himmelen – som jag verkligen tror på, hur otidsenligt det än kan låta – att du tar fel. Jag ger mig inte ut för att vara utan ärelystnad – men jag vet att jag är fri från dum ärelystnad och dum fåfänga. Jag känner mig själv, känner min begränsning och vet, att det i denna kritiska tid är du som skall och bör vara Tauriens statskansler. Du – inte jag.

Jag menar vad jag säger. Tror du mig inte?

ANKER.

Jo – delvis. Jag tror verkligen att du tillsvidare helst vill driva din politik under mitt ansvar.

TROILSKY.

Jag kräver en energisk aktion mot Sturien, oaktat jag naturligtvis inser, att den kan leda till ett europeiskt krig. Vid Gud, Rikard – jag önskar inte något krig, lika litet som du! Men det kommer inte an på vad jag önskar, eller du, eller ens kejsaren. Kriget är oundvikligt – oundvikligt som ödet. Kommer det inte i år så kommer det nästa år, eller ett annat. Men under tiden försämras våra chanser, och våra fienders förbättras.

Ett krig, som av alla parter anses oundvikligt, är oundvikligt.

ANKER

stiger upp.

Det räcker tyvärr att en av parterna anser det oundvikligt. I åratal har den allmänna meningen i vårt land upphetsats till att tro, att ett storkrig måste komma. Det kan inte just förvåna att en sådan agitation på sista tiden har börjat ge eko också i grannländerna. Och när ekot dröjde med att låta höra sig, har vår största vapenfabrik givit ut nätta summor för att hjälpa fram det! Att besticka utländska pressorgan för att i ett grannland hetsa upp en krigsstämning mot oss – en naivare tid än vår skulle ha kallat det landsförräderi.

TROILSKY

med en axelryckning.

En detalj utan betydelse. Vi behöver inte spilla ord på att tvista om varför kriget är oundvikligt. Faktum är nog: det är oundvikligt. Det står inte i din makt att hindra det. Det tror du inte själv.

Eller tar jag fel? Tror du det?

ANKER.

Jag biktar mig inte för dig, Troilsky.

TROILSKY.

Nej, det är också onödigt. Ursäkta min frågvishet! – Men om det skulle gå upp för dig att det inte står i din makt – eller i någons makt – att hindra kriget, vad vill du göra då? – Jag ber dig, förhasta dig inte med svaret! Kejsaren älskar dig inte just, det vet du. En monark brukar sällan tycka om sina ministrar, allra minst en minister, som är honom alltför överlägsen, och som låter honom märka det ... Men när det gäller stora ting, ser kejsaren bort från personliga tycken och tänker på riket. Och han har bett mig att göra allt – allt! – för att förmå dig att stanna på din post.

ANKER.

Med största nöje – så länge man följer mina råd.

TROILSKY.

Du bör stanna ändå! – Ja, förlåt mig, det tillkommer inte mig att undervisa dig om dina plikter, men jag är upprörd och vet knappt vad jag säger ... Om du går din väg nu: det vore en olycka. Du är den enda statsman med europeiskt anseende vi ha haft på en mansålder. Vad skulle inte världen säga? »Deras egna bästa män vilja inte vara med!» Det vore att svika Tauriens sak inför all världen. Det skulle väcka tvivel och splittring i vårt eget folk – i ett ögonblick då nationen måste stå som en man!

ANKER.

Jag är på god väg att bli landsförrädare, kort sagt. Inte sant?

TROILSKY.

Det är du, som säger det, inte jag. Dina fiender skulle bedöma det så.

ANKER.

Och kejsaren.

TROILSKY.

Utan tvivel. Kejsaren i synnerhet.

ANKER.

Har du mera på hjärtat?

TROILSKY.

Inte jag. Men general Benedict önskar ett samtal med dig – vi kan vänta honom när som helst – och likaså Weenink.

ANKER.

Weenink –?

TROILSKY.

Ja, Weenink. Och de ha önskat min närvaro.

ANKER.

Jag står till deras disposition. Men klockan är över åtta, jag måste klä om mig.

Ut till vänster.

Troilsky promenerar. Han öppnar altandörrarna och ställer sig i dörröppningen. Från ett närbeläget nöjesetablissemang tränger dämpad musik: »In der Nacht, in der Nacht, in der Nacht»
– – –
Genom musiken och sorlet från gatan tränger en tidningssäljares rop: »Tauriens ödestimme, 50 öre – Tauriens ödestimme, 50 öre» – Musiken igen: »In der Nacht»...

STÉFANIE

in från vänster.

Edvard –

TROILSKY.

Å – Stéfanie ...

STÉFANIE.

Har du något råd att ge mig? Inte för att jag vill lova att följa det ...

TROILSKY.

Jag skulle vilja råda dig att fara på landet.

STÉFANIE.

Tack. Det kunde jag hitta på själv. Har du inte ett råd att ge Rikard – genom mig?

TROILSKY.

Rikard är en tjurskalle. Såtillvida är han en äkta taurier. Och jag tvivlar på att han lyssnar till dina råd – ursäkta min uppriktighet.

Men om du kan förmå honom att ge efter i denna enda lilla sak – noten till Sturien – och att stanna på sin post, så gör du inte bara dig själv och honom en stor tjänst, utan också kejsaren och riket. Du gör i så fall en insats i Tauriens historia, min kära Stéfanie! En vacker insats, som jag inte skall glömma när jag engång i tiden skriver mina memoarer.

STÉFANIE.

Tack, det var snällt. – Men om han inte ger efter? Om han tar sin portfölj och slänger den – t. ex. i armarna på dig?

TROILSKY.

På mig? Du har alltid misskänt mig, Stéfanie, men nu överskattar du mig. Jag är inte något statskanslerämne. Känner i alla händelser djupt min ovärdighet.

Jag beundrar din man, Stéfanie – kanske hans karaktär ännu mer än hans begåvning – och jag är en uppriktig vän till er bägge. Och om han i dessa dagar skulle falla på den idén att lämna in sin avskedsansökan, då skulle jag som en god och väl underrättad vän vilja råda honom – genom dig, alltså – att i förväg ha allting ordnat för en hastig avresa till Schweiz eller Norge eller något annat naturskönt och neutralt land.

STÉFANIE.

Får jag se din hand, Edvard.

TROILSKY.

Var så god.

STÉFANIE

studerar hans hand.

Den där kroklinjen är ganska lovande. Du kommer snart att uppnå en stor befordran i din karriär. Och den där linjen, den betyder att du har tur i spel i nästan hela ditt liv. Men inte ända till slutet. Men – den där sicksacklinjen ser inte bra ut. Jag är inte säker på att du kommer att skriva dina memoarer.

Troilsky rycker häftigt handen undan.

SCHULTZ

in från höger.

General von Benedict.

Stéfanie ut till vänster. Benedict strax efter in från höger. Schultz ut.

TROILSKY

går Benedict till mötes, räcker honom handen.

Tack för att ni ville komma, general. Anker blev först i sista ögonblicket förberedd på ert besök, därför blir vi tvungna att vänta på honom en liten stund.

BENEDICT

sätter sig.

Så mycket bättre. Uppriktigt sagt: jag har ännu inte min roll här riktigt klar för mig. Ni vet hur ogärna jag lägger mig i politiken; det är mot mina principer. Ni har bett mig göra vad jag kan för att förmå statskanslern att stanna. Men kan det inte befaras att ett opåkallat råd av mig snarare irriterar honom?

TROILSKY.

Jag vet att Anker har den största aktning för er. Det kan omöjligt såra honom att ni visar honom ert förtroende. Tvärtom tror jag att det bör göra ett visst intryck på honom – och för att inte försvaga intrycket ansåg jag det riktigast att förtiga, att det är på min önskan ni kommer. Jag hoppas ni ursäktar mig den lilla synden, eftersom jag bekänner den strax.

BENEDICT.

Bagatell, kära vän. Nödlögner är tillåtna.

TROILSKY.

Ni vet att Anker sedan en tid misstror allt som kommer från mig. Han är inte ensam om det. Ni vet också att det i en viss del av pressen de sista dagarna har kommit fram ganska obeslöjade insinuationer om att jag intrigerar mot honom; att jag rentut sagt eftersträvar han plats. Den populära legendbildningen är redan i full gång, och den är på villospår – nu som alltid.

BENEDICT.

Tvivlar inte ett ögonblick på det.

TROILSKY.

Jag tackar er. Det är mig kärt att ha de ojävigaste vittnen – inför samtid och eftervärld – på min lojalitet mot min och ministärens chef.

Därför har jag också bett kultusministern möta oss här i afton.

BENEDICT.

Weenink? Ankers speciella protégé?

TROILSKY.

Ja – det var Anker som upptäckte honom. För ett år sen var han en ung och tämligen okänd professor i historia. En framtidsman för övrigt – en man med blick och instinkt. – Och en självständig man – mer än man skulle tro i hans ställning ...

BENEDICT.

Nå, på det viset. Förstår.

TROILSKY.

Tja – hur menar ni?

BENEDICT.

Förstår är kanske för mycket sagt, men jag gissar. Jag gissar att han brinner av begär att visa sin självständighet, i synnerhet gentemot Anker. Har sett fenomenet förr. Inte så ovanligt.

TROILSKY.

Weenink är redbarheten själv.

BENEDICT.

Naturligtvis. – Och den övriga ministären – om man törs fråga – följer den Anker, om han går?

TROILSKY.

Flertalet stödjer ännu Anker, om också med bävan och stor räddhåga. Men om han går – ja, då får vi se ...

Paus.

BENEDICT.

Kära excellens, ni vet att jag inte intresserar mig för politiken. Det är inte min sak att försöka inverka på dagens frågor, inte ens om det gäller krig eller fred. Jag är fackman och håller mig till mitt.

Men naturligtvis, man är inte mer än människa. Man finner det trist att gå och bli gammal utan att någonsin få veta vad man egentligen duger till, och utan att få visa det. Tänk er en konstnär, en diktare – eller en köpman, en ingenjör, vad som helst – som är dömd att ett helt långt liv igenom göra upp planer, som det inte beror på honom själv att realisera – som han kanske aldrig får tillfälle att realisera – måste han inte känna sig som ett slags förfelad existens? Vi militärer stå i en besynnerlig undantagsställning. Det är vår plikt, hela vår lifsuppgift att ägna vårt liv åt förberedelserna till en eventualitet som vårt samvete – eller åtminstone mitt – förbjuder oss att önska. Jag råkade visst jämföra mig med en konstnär. Tro nu inte därför att jag skulle vara nog samvetslös att vilja arrangera ett krig för att få tillfredsställa min lilla artistfåfänga. Jag betraktar mig som chef för brandkårn, och det är inte min sak att anstifta mordbrand för att få visa mig på styva linan. Ansvaret att träffa ett avgörande är lyckligtvis inte mitt – det tackar jag Gud för!

Jag vet för mycket om vad ett krig vill säga för att önska krig hellre än fred. Så dåraktig är väl för resten ingen – – –

TROILSKY.

Allra minst jag.

BENEDICT.

Varken hans majestät eller ni eller jag. Men krig måste finnas, som ett kirurgiskt ingrepp då och då, för att bevara världens hälsa. Och ett stort europeiskt krig måste komma – snart. Då gäller det att se till att vi har initiativet. Det är kanske vår sista chans som går ifrån oss, om vi inte tar den nu. Och därför blev jag först litet häpen, då ni vände er just till mig för att be mig övertala Anker att stanna. Jag var nog naiv att önska honom åt helvete!

TROILSKY.

Men ni behövde inte många minuter för att fatta situationen. En antydan var nog. Ni har den riktiga fältherreblicken, general.

BENEDICT.

Husch! Komplimanger i förtid! Det ger otur.

Jag skulle för resten önska att jag vore några år yngre. Allting kommer för sent – när det kommer, och om det kommer ... Ni är ännu en ung man, käre vän – knappt mer än fyrtio år. Jag – nära sextio. Tiden rinner bort, och ingenting har man uträttat. Det är hemskt.

Det skymmer mer och mer.

SCHULTZ

in.

Herr kultusministern.

Weenink in. Trofasta blå ögon och ett slafsigt skägg.

TROILSKY

går emot honom.

Käre kollega, ni känner general v. Benedict?

WEENINK

bugar sig.

Jag har haft den äran en gång i vintras ... På slottet ...

BENEDICT

räcker handen.

Förtjust att göra er bekantskap.

TROILSKY.

Tag plats, käre kollega. Vi väntar på Anker. Han kan inte dröja länge.

WEENINK.

Åjo, det kan han nog. Han är inte rädd för att låta vänta på sig.

BENEDICT.

Ni talar kanske av smärtsam erfarenhet?

WEENINK.

Det vill jag inte påstå, herr general. Men på det hela – Anker tar det inte alltid så noga med hövligheten. Han är inte så litet despot. Jag har hört till hans ärligaste och uppriktigaste beundrare, i synnerhet innan jag kände honom närmare. Vi står för resten fortfarande i det bästa förhållande till varandra, och jag glömmer aldrig att jag står i en personlig tacksamhetsskuld till honom. – Men för mig måste alla personliga hänsyn träda i bakgrunden, när det gäller vårt tauriska fosterland. Jag är nu engång sådan.

BENEDICT.

Min komplimang.

Paus.

WEENINK.

Men ursäkta en fråga, greve Troilsky – anar ni något om vad Anker tänker svara deputationen?

TROILSKY

promenerar.

Det har jag glömt att fråga honom. – Men det börjar ju bli mörkt.

Skruvar upp ljuset.

WEENINK.

Men det är dock en ganska viktig sak. Vartenda ord måste vägas med gullvikt.

TROILSKY.

Det är inte säkert att Anker inser det. Jag skulle närmast tro, att han tänker improvisera.

WEENINK.

Otroligt! I en sak som i den grad träder i förgrunden! Kolossalt!

BENEDICT.

Ursäkta, jag är ju inte politiker. Men kan det verkligen vara så viktigt vad statskanslern svarar det där sällskapet?

WEENINK

förvirrad.

Herr general – det är kanske jag som inte förstår ...

ANKER

in från vänster.

Mina herrar ...

General Benedict, jag hör av Troilsky att ni har önskat ett samtal. Ursäkta om jag har låtit er vänta, det berodde inte på mig.

BENEDICT.

För all del, excellens. Vi har haft en liten pratstund här, medan vi väntade. Jag är inte statsman och lägger mig inte i politiken, men det är mig alltid ett nöje att prata med statsmän. Intressant för en gammal militär.

ANKER.

Och ni önskar –?

BENEDICT.

Jag önskar först och främst betyga er min aktning och mitt förtroende. Det kan tyckas opåkallat, men tiden och omständigheterna ha en så extraordinär prägel att jag känner mig ursäktad. Den opinionsstorm som, gud vet hur, har satts i gång mot er, gör inte något intryck på mig. Vi militärer ha lärt oss från början att inte fästa oss vid vindkasten i den så kallade offentliga meningen, från vilket håll vinden än blåser.

ANKER.

Jag är tyvärr inte i ett så avundsvärt läge. Men vi ha alla vår andel i den offentliga meningen, och vårt ansvar för den. Också herrar militärer.

BENEDICT.

Sant nog, ers excellens. Men som jag redan har sagt: för min del har jag aldrig lagt mig i politiken. Det är inte min sak att råda till krig eller fred, och jag skall noga akta mig för att göra det. Om utslaget faller på krig, tror jag mig visserligen kunna garantera att världen skall få se på några små överraskningar ...

ANKER

allvarligt.

Jag tvivlar inte på det.

BENEDICT.

Och om det faller på fred, så väntar vi och håller vårt krut torrt.

ANKER.

Tvivlar inte heller på det.

BENEDICT.

Era bemödanden att förebygga ett krig ha naturligtvis min uppriktiga aktning och min fulla mänskliga sympati. Men det låter tänka sig att omständigheterna kunde bli er övermäktiga och att kriget blir oundvikligt. Jag förmodar att ni räknar också med den möjligheten?

ANKER.

Naturligtvis.

BENEDICT.

Gott. Här kommer vad jag egentligen har på hjärtat. Det sägs och tros allmänt i de kretsar som anse sig invigda, att ni i så fall vill lämna er höga post.

Med en underton av uppriktig rörelse:

Gör inte det, ers excellens – gör inte det! En gammal soldat kan gunås så visst inte tala med änglars tunga, men jag ville önska att jag kunde det i denna stund! I stora ting är vi ansvariga blott för Gud och vårt samvete – och det är två ord på samma sak. Nåväl: då ni har gjort och gör ert yttersta för att förebygga ett krig – kan inte då ert samvete nöja sig med det? Eller kräver verkligen ert samvete, att ni öppet tar parti för våra fiender? Ty att hela världen skulle tolka er avgång så – det kan ni väl inte själv vara i tvivel om.

ANKER

gripen, lågt.

Jag tackar er, general Benedict. För er goda mening. – Onödigt att försäkra er om min aktning.

Med ett vemodigt leende.

Det finns ju inga extraordinära omständigheter som kan fordra det.

Vänder sig till Weenink.

Och ni, min käre kollega, vad har ni på hjärtat?

WEENINK.

Ers excellens – general von Benedict har tagit ordet ur munnen på mig. Jag kan bara förena mig i samma önskningar som herr generaln nyss har uttalat – »med änglars tunga», skulle jag nästan vilja säga.

ANKER

betraktar honom förvånad.

Ingenting annat? General Benedict gjorde mig nästan en smula rörd. Hans eko har inte samma verkan.

WEENINK

förvirrad.

Det kan jag på sätt och vis förstå ...

ANKER.

Men kanske inte förlåta?

WEENINK.

Ers excellens, jag tror mig verkligen av alla ministärens medlemmar vara den som personligen är er mest tillgiven. Just därför anser jag det för min skyldighet att meddela er, att ni efter min uppfattning inte alldeles obetingat kan räkna på att ministären i denna sak följer er. Det vill säga, den följer er naturligtvis i edra strävanden för att bevara freden – men den följer er icke, om ni inger er demission. Vi kan inte ta på vårt samvete att i Tauriens ödestimme svika kejsarens och nationens förtroende.

Benedict, som under det föregående har stu- derat Weenink med monokel i ögat, drar sig diskret mot bakgrunden och går ut på balkongen.

ANKER

döljer med svårighet sin vämjelse och sitt förakt. Lågt:

Ha era kolleger givit er mandat att säga mig detta?

WEENINK

faller in i samma dämpade ton.

Jag har inte något uttryckligt mandat. Men jag känner stämningen bland mina kolleger, och jag har känt det som en samvetsplikt att meddela ers excellens vad jag vet.

ANKER.

I generalstabschefens närvaro?

Vänder sig bort och mumlar:

Åsna!

TROILSKY,

som hittills hållit sig i bakgrunden.

Bästa Anker, jag kunde själv ha lämnat dig samma upplysningar om våra kollegers tänkesätt. Din misstro mot mig har avhållit mig från det. Men det förefaller mig naturligt att kultusministern, som hittills har haft ditt förtroende, har velat säga dig sin mening om saken före ditt samtal med kejsaren i afton. Och han kunde omöjligt veta att han skulle träffa generalstabschefen här. Jag hade glömt att meddela honom det. Felet är mitt.

ANKER.

Nej. Felet är mitt eget.

Jag råkade visst säga »åsna». Det var mig själv jag menade.

SCHULTZ

in.

Deputationen begär företräde.

ANKER.

Gott. Låt dem komma in.

Weenink ser sig om efter generalen och smyger sig ut på balkongen. Troilsky följer efter honom, men blir stående i dörröppningen till balkongen, stödd mot dörrposten.

Anker ställer sig bakom sin skrivbordsstol.

Deputationen – sju personer – kommer in. I spetsen ordföranden, en herre i frack och med långt skägg. Därefter två borgare i frack, därefter två kårstudenter och sist två bönder i natio- naldräkter från det sydliga höglandet. Deputationen grupperar sig till höger om skrivbordet. – Schultz vid dörren.

ORDFÖRANDEN

bockar sig för Anker, som besvarar hälsningen. Tar fram ett papper, ögnar i det ett ögonblick, håller det sedan bakom ryggen och börjar, med en röst som vibrerar under känslan av det histo- riska ögonblicket.

Ers excellens!

Tauriens statskansler!

Tunga ovädersmoln stiga upp över tidens horisont, och ingen vet vad de månde bära i sitt sköte. Oro och

bävan hava gripit tusenden och åter tusenden av tauriska hjärtan. Rymden genljuder av kyrkklockors malmtunga klang. Tauriska män – lyssnen!

Talaren gör en paus och tittar i sitt papper. Fortsätter:

Ers excellens vet utan tvivel redan – – –

ANKER

avbryter med en handrörelse.

Mycket riktigt. Jag vet redan genom tidningarna vad herrarna ha att säga mig, och eftersom min tid är knapp, ber jag om ert välvilliga överseende för att mitt svar nödvändigtvis måste bli kort.

Jag förmodar att de flesta av herrarna äro välbekanta med det sakförhållandet, att vi ha en representativ författning och att riksdagen är det organ, genom vilket nationen gör sina önskningar gällande och fattar sina beslut, inom de gränser författningen har utstakat. Tack vare denna goda uppfinning behöva icke de enskilda medborgarna göra sig besvär att personligen infinna sig i huvudstaden för att uttrycka sina tankar och önskningar angående riksstyrelsen. Det är mig därför svårt att se, vilket statsändamål ert för övrigt välkomna besök skulle kunna tjäna.

Gör ett kort uppehåll, som om han väntade ett svar av Ordföranden. Då intet svar kommer, fortsätter han med orubbat allvar:

Men jag önskar er mycket nöje av er resa, mina herrar, och en angenäm séjour i huvudstaden. De flesta teatrar äro visserligen stängda under sommarmånaderna, men vi ha många intressanta museer – de bäst ordnade i världen – och där, snett över gatan, ligger en av Europas största varietéer. Den har, efter vad jag har hört sägas, också patriotiska nummer på sitt program. Kort sagt, jag önskar er mycket nöje.

Farväl, mina herrar.

Ut till vänster.

Deputationens medlemmar titta häpna på varandra. Ingen säger något. Ordföranden tittar ännu en gång i sitt papper, viker omsorgsfullt ihop det och stoppar det i bakfickan.

SCHULTZ

håller upp dörren.

Var så god, mina herrar – den här vägen. Samma väg som herrarna kom.

Deputationen troppar ut.

Troilsky, Benedict och Weenink in från balkongen.

TROILSKY.

Jag fick alltså verkligen rätt. Han improviserade.

WEENINK.

Den som Jupiter vill fördärva slår han med galenskap.

BENEDICT

till Weenink.

Charmant!

WEENINK

smickrad.

Å, jag ber, herr general ...

BENEDICT.

Ingen orsak. Jag menade Ankers tal. Charmant! Jag kunde inte ha gjort det bättre själv!

Plötsligt hörs från gatan kejsarens fyratoniga bilsignal : Du-da-di-do – tu-ta-ti-to – *tu-ta-ti-to* – tu-ta-ti-to – du-da-di-do –

BENEDICT.

Kejsaren!

WEENINK.

Kejsaren!

TROILSKY.

Kejsaren!

Troilsky störtar ut till höger, Benedict och Weenink följa honom.

ANDRA AKTEN.
SLOTTET.

Ett åttkantigt tornrum. Fem väggar synliga: en fondvägg, två snedväggar med dörrar, två sidoväggar med var sitt fönster. Fondväggen upptages av ett stort ryttarporträtt från slutet av sextonhundratalet. Därunder en stor praktbyrå med pendyl och två kandelabrar. – Vid fönstret till vänster kejsarens skrivbord (vinkelrätt från fönstret) uppfyllt av fotografier i ståramar. Högryggad stol; vid sidan av skrivbordet en mindre fåtölj. Längst i förgrunden till vänster en stor jordglob av silver, en praktpjäs från sextonhundratalet. – Till höger, i förgrunden, nära fönstret, en rikt snidad läspulpet i svartnad ek, på vilken en stor praktbibel ligger uppslagen; över pulpeten en lykta i medeltidsaktig stil med målade glas. – Mitt i förgrunden ett orientaliskt rökbord och ett par amerikanska buffelfåtöljer.

Lyktan över pulpeten är tänd (elektriskt ljus). I övrigt ligger rummet i halvmörker.

Kejsaren – i »Svarta husarernas» uniform
–
står vid pulpeten, böjd över bibeln. Lyktan belyser en hög, kal panna, inramad av mörkt hår vid tinningarna, och ett allvarligt, långdraget ansikte med en kort mustasch. Han är en fyrtio års man.

Vid dörren till höger står en adjutant i stram givakt.

KEJSAREN

vänder ett blad i boken, läser, sätter fingret på den punkt där han stannar; vänder sig till adjutanten:

Ni väntar –?

ADJUTANTEN.

Order, majestät.

KEJSAREN.

Ja visst. Är Troilsky där?

ADJUTANTEN.

Inte ännu, majestät. Men klockan är ännu inte nio.

KEJSAREN.

Han är väl strax här. Och statskanslern?

ADJUTANTEN.

Inte ännu, majestät.

KEJSAREN.

Ni låter i alla händelser Troilsky komma in först. –

Jag har också låtit kalla fältmarskalk Trotke. Likaså gehejmerådet Cassius. Också med dem vill jag tala innan statskanslern får företräde.

ADJUTANTEN.

Förstår, majestät.

KEJSAREN.

Det är onödigt. – Men om ni nödvändigt vill förstå, måste ni förstå mig rätt. Om statskanslern får vänta, ger ni honom en artig förklaring, som ni får hitta på själv. Conduite!

ADJUTANTEN.

Majestät!

Ut till höger.

Kejsaren, som hela tiden har hållit fingret på samma ställe i boken, fortsätter läsningen. Pendylen slår nio. Adjutanten öppnar dörren.

TROILSKY

in.

Majestät!

KEJSAREN

utan att se upp.

God afton. Sitt ner.

Fortsätter att läsa. Troilsky promenerar nervöst.

KEJSAREN.

Sitt ner, Edvard. Du irriterar mig med ditt eviga promenerande. Tag en cigarr!

Troilsky sätter sig vid rökbordet, men tar ingen cigarr.

KEJSAREN

lägger varsamt ihop bibeln och knäpper dess, silverspännen. Sätter sig vid rökbordet.

Nej – jag fann ingenting. Ingenting för mig. Jag slog upp på måfå, som jag har gjort många gånger förr – och inte sällan har jag funnit ett ord, som tycktes mig sagt direkt till mig. Men den här gången fick jag upp sista kapitlet av andra Samuels.

TROILSKY.

Andra Samuels – jag minns inte så noga ...?

KEJSAREN.

Jo, det är om kung David, då han lät räkna sitt folk. Måste erkänna att jag aldrig har begripit vad det var för ont i det; nuförtiden är ju folkmängdsstatistiken i alla händelser oumbärlig. Men Herren vredgades och sände en dödsängel, som dräpte sjuttiotusen män.

TROILSKY.

Men inte kung David?

KEJSAREN.

Nej, inte kung David. – Undrar ibland – oss emellan sagt – om inte bibeln är litet föråldrad. Vad Gud har sagt till judarna för många tusen år sen – hur kan man veta om det gäller för oss?

TROILSKY.

Åtminstone inte vad folkmängdsstatistiken angår.

KEJSAREN.

Intressant bok i alla fall, mot vad som skrivs nuförtiden. Men allt kan inte vara riktigt. Som till exempel då Jesus säger till Petrus: »Den som griper till svärd, han skall ock med svärd förgås.» Det stämmer ju inte! Alexander förkylde sig i ett bad, och Napoleon dog i magkräfta!

TROILSKY.

Det menas förmodligen den som griper till svärd mot överheten.

KEJSAREN.

Ja, men det stämmer inte ändå. Hur många upprorsmakare ha inte dött i sin säng i bästa välmåga? Och sunda förnuftet säger oss, att man måste gripa till svärd just för att slippa förgås med svärd!

TROILSKY

stiger upp.

Obestridligt. Och det är just det läget vi befinner oss i!

KEJSAREN.

Det är möjligt, att du har rätt.

TROILSKY.

Möjligt –?

Jag trodde min kejsare hade fattat sitt beslut.

KEJSAREN.

Jag kan ha givit dig grund till att tro det, Edvard. Men mitt ansvar är oerhört. Och ännu är ingenting avgjort.

TROILSKY.

Ansvaret är tungt. Men det har två ansikten. Kan Tauriens kejsare bära ansvaret för att försumma det rätta ögonblicket? Det är rikets framtid som står på spel!

KEJSAREN

för handen över ögonen.

Den som visste. – Den som kunde se in i framtiden.

Stiger upp, går ett slag, stannar.

Vad svarade Anker deputationen?

TROILSKY.

Han gav den det rådet att gå ut i stan och roa sig. Han rekommenderade särskilt en varieté i närheten.

KEJSAREN.

Vad säger du – en varieté? Är han galen?

TROILSKY.

Han var vid skämtsamt lynne – och det är inte alltid klokt.

KEJSAREN.

Nå – han drev med dem, alltså ... Det var kanske inte klokt. Men klokhet är inte det högsta, och det finns något hos den mannen som inger mig aktning. Inte skall han falla på den saken.

TROILSKY.

Det skulle jag anse för en olycka.

KEJSAREN.

Också jag. Att köra honom på porten är lätt. Att vinna honom är svårare, och det frestar mig mera.

TROILSKY.

Han borde vara här.

KEJSAREN.

Han är kanske redan därute. Men först vill jag tala med fältmarskalken och med min gamla lärare Cassius. Jag har låtit kalla dem, och jag väntar dem när som helst. I en sak som denna får ingenting försummas.

TROILSKY

bekymrad.

Gubben Trotke har åldrats mycket de sista åren. En gengångare från den »stora» tiden. – Har kanske svårt att tänka sig att en större tid står för dörren ...

KEJSAREN.

Jag vill i alla händelser höra hans mening. Det är en samvetssak för mig.

ADJUTANTEN

in.

Fältmarskalk Trotke.

KEJSAREN.

Är statskanslern kommen? Och Cassius?

ADJUTANTEN.

Bägge, majestät. Statskanslern underhåller sig med gehejmerådet.

KEJSAREN

tänder en lampa på skrivbordet.

Bed fältmarskalken komma in.

Adjutanten ut.

Troilsky drar sig uppåt bakgrunden.

KEJSAREN.

Jag vill tala ensam med honom, Edvard.

Troilsky ut till vänster. Fältmarskalk Trotke in från höger.

TROTKE.

Majestät!

KEJSAREN

går honom till mötes.

Min vördade gamle vän!

För honom fram till fåtöljen vid sidan av skrivbordet och tar själv plats i skrivbordsstolen.

Jag har låtit kalla er i ett allvarligt ögonblick. Då min far låg på sitt yttersta – er gamle herre, som ni tjänade så trofast och ärorikt – avkrävde han mig det löftet att inhämta ert råd, när jag engång stod inför ett avgörande steg. Den stunden är inne nu. Och ni har kanske redan gissat vad det gäller.

TROTKE.

Majestät – jag vet inte om jag gissar rätt. Staden är full av rykten. Det talas om ett kanslerskifte. Men jag har aldrig velat lägga mig i politiken, och jag kan inte heller tänka mig att det skulle behövas militär handräckning för att avlägsna en statskansler. Ännu gäller väl tauriska rikets grundlag: att kejsaren antar och avskedar sina ministrar efter behag.

KEJSAREN.

Jag vill hoppas att kejsaren gör det, min gamle vän.

Men det gäller mera. Det gäller krig eller fred.

TROTKE

efter en paus.

Jag håller mig fortfarande till grundlagen: kejsaren förklarar krig och sluter fred.

KEJSAREN.

Skall jag förstå det så, att ni vägrar att ge mig ett råd? Det är inte vackert av er. – Men ni är kanske inte fullt orienterad. Säg mig: vad tänkte ni, då ni såg telegrammen om mordet på prins Josef Salvator?

TROTKE.

Jag tänkte: Gud fröjde hans själ! Och därnäst tänkte jag, att för ett par hundra år sen skulle det ha varit en charmant förevändning för ett krig.

KEJSAREN.

En förevändning? Alltså inte en rättmätig orsak?

TROTKE.

Det behövs inte, om man vill ha krig. Men det behövs en förnuftig orsak.

KEJSAREN

mumlar irriterad.

»En förevändning.» »En charmant förevändning.» Ni uttrycker er litet väl frivolt för er ålder, fältmarskalk!

TROTKE

torrt.

Då min kejsare frågar mig, säger jag min mening. Annars vore jag väl en svinpäls.

KEJSAREN.

Förlåt min häftighet. Ingen kan sätta mera värde på uppriktighet än jag. Men jag hade väntat mig att hos fältmarskalk Werner von Trotke finna en djupare känsla för Tauriens ära och de monarkiska idéernas helgd.

TROTKE

stiger upp, står i givakt.

Majestät! Jag har aldrig i mitt liv haft några andra politiska idéer än de monarkiska, och jag har hundra gånger vågat mitt liv för Tauriens ära – för resten också en smula för min egen.

Men den stackars förryckta skolpojke, som mördade prinsen, handlade också av patriotism och satte in sitt usla liv för sin usla sak. Skulle vi därför börja ett hämndkrig mot hans lilla usla nation? Måttlig ära, och klen profit! Alltid skulle det kosta oss några tusen tappra gossar, som kunde duga till något bättre!

KEJSAREN.

Sätt er ner, min vän.

Jag förstår edra synpunkter, och jag skulle personligen vara mycket böjd för att dela dem. Men jag fruktar att ni inte är riktigt inne i den europeiska situationen.

TROTKE.

Mycket möjligt, majestät. Jag läser inte tidningarna var dag, de tråka ut mig. Men jag är trots min ålder inte oemottaglig för undervisning.

KEJSAREN.

Aktionen mot Sturien kan föra till ett stormaktskrig.

TROTKE.

Ja, det förstår till och med jag.

KEJSAREN.

Och ett stormaktskrig måste komma.

TROTKE.

Ja, om vi vill. Men jag förstår inte varför vi skulle vilja det! Och vem i all världen skulle vara nog dum och fräck att angripa oss? Ingen i världen! Vill vi ha ett krig, måste vi ställa till det själva!

KEJSAREN

tankfull och orolig.

Ni menar det? – Besynnerligt. Ganska oväntat. Det är nästan som om jag hörde min statskansler ...

Men det är sant – det hade jag glömt – det lär ju vara fråga om en familjeförbindelse? Er unga sonson och Ankers dotter?

TROTKE.

Influerar inte på min mening, majestät. Partiet är ståndsmässigt, flickan är söt, och min sonson är kär i henne – men inte i hennes far. Tvärtom.

KEJSAREN.

Nå, privatsaker åsido ...

Men det har alltså undgått er, att man spinner ett nät omkring oss? Vi måste hugga sönder det, medan det är tid! Annars blir vi inringade. Det finns ingen i min omgivning som tvivlar på det – ingen mer än Anker, och nu alltså ni?

TROTKE.

Majestät, det har inte helt och hållet undgått mig. Min sonson, som läser massor av tidningar – skriver i dem också, för resten – har hållit mig à jour med dessa saker. Men då man har råkat bli så gammal som jag, tar man inte strax vad som helst på allvar. Alla folk i Europa och nästan alla statsmän älska freden. Det är kanske ett dekadanssymtom – men det är så. Vad folken beträffar kräver det ingen förklaring; de förstå inte bättre. Vad statsmännen angår, beror det på att de i de flesta länder stå i ett visst beroende till den allmänna meningen. Därför har det inte på långa tider dykt upp en storpolitisk konflikt utan att statsmännen ha gjort allt tänkbart för att hindra eldsvådan. Och när man så tar i betraktande våra motståndares inbördes rivalitet och starkt divergerande intressen, tycks det mig fullkomligt sagolikt att de skulle kunna ena sig om ett angrepp mot oss. Men det förstås – om vi börjar leken, så kan vi nog tvinga dem till gemensamt försvar.

Kejsaren tiger. Trotke stiger upp, går ett slag med händerna på ryggen, stannar framför silvergloben.

TROTKE.

Charmant pjäs, den där! Sextonhundratalet?

KEJSAREN.

Sextonhundrafyrtioåtta.

TROTKE.

Westfaliska freden. Tja. Den skulle vara evig, som det står i dokumentet. Det blev den gudskelov inte. Krig måste finnas, annars blir vi uppätna av löss.

Men ett krig bör ha ett mål, som nationen kan förstå och samla sig om. Så menade man på min tid, och på min gamle herres tid. Ett krig, som bara går ut på att undertrycka en svagare: det sätter inte folkfantasien i rörelse. Och det kommer också an på den. För resten har folket också ett slags samvete – svårt att förklara vad det egentligen är. Men det är någonting. Och till och med i krig är det alltid en liten fördel att ha folksamvetet på sin sida.

KEJSAREN

disträ.

Ja visst. För den saken sörjer utrikesdepartementets pressbyrå.

Stiger upp.

Min kära fältmarskalk – vi har alltför länge uppehållit oss vid saker som inte hör till ert område. Vad jag egentligen ville höra er tanke om var: Kan vårt land efter er mening vinna ett krig mot våra förenade fiender, om det skulle visa sig oundvikligt?

TROTKE.

Det törs jag våga min gamla flintskalle på. Oss besegrar ingen.

KEJSAREN

lyser upp.

Präktiga gamla soldat! Nu känner jag igen er!

TROTKE.

Men det förstås, inte kommer det att gå så hastigt och lustigt som förra gången. Vi får kanske bereda oss på att det tar ett år.

KEJSAREN.

Ett år? Man skulle nästan tro att ni inte har följt med teknikens utveckling, min vän! Nuförtiden är vi raskare i vändningarna.

Ett år! Det vore förskräckligt.

TROTKE.

Det kan nog hända att tiden har sprungit ifrån mig, majestät. Men jag tänker ändå att ett krig är en ganska allvarlig sak, nu som förr. För en timme sen satt jag hemma och läste i en gammal bok av Machiavelli – en författare som jag inte törs rekommendera, eftersom en av ers majestäts höga förfäder så grundligt har vederlagt honom. Men det hindrar inte att han någon gång av misstag kan ha sagt något klokt. Han säger i sin Florentinska Historia: Man börjar ett krig när man vill, men man slutar det inte när man vill.

KEJSAREN

mulnar.

Också ett orakelspråk.

TROTKE.

Men inte bland de dunklaste. Som gammal fackman kan jag inte blunda för att krig alltid har litet med hasard att göra. Men man kan naturligtvis vinna i hasard – annars reste inte en katt till Monte Carlo!

KEJSAREN.

Monte Carlo! Ni glömmer vem ni talar till, fältmarskalk! Tar ni mig för en spelare?

TROTKE

saktmodigt.

Livet är ett spel, majestät – och man blir inte tillfrågad om man vill vara med eller inte. Jag har levererat många stora bataljer, som miljoner tauriska barn nu läser om i sina skolböcker, och jag har i snart sagt varje

avgörande ögonblick känt mig som en spelare.

KEJSAREN.

Ni säger det?

TROTKE.

Ja – men som en munter och modig spelare! Därför att jag visste mig göra min plikt, då jag förde spelet så gott jag kunde. Att besluta om krig eller fred var inte min sak, och det tackar jag Gud för. Om det hade varit min uppgift, fruktar jag att jag kunde ha gripits av svindel och spelat illa.

Att besluta om krig och fred – därtill är i detta rike kejsaren ensam kallad, och därför är det min tro – min monarkiska tro! – att blott kejsaren kan fatta ett sådant beslut utan att gripas av svindel.

I givakt.

Majestät!

KEJSAREN

fattar hans båda händer, i det han med tydlig ansträngning behärskar sin rörelse:

Förlåt min häftighet nyss ... Svindel ... ja, ja ... Tro mig, jag känner djupt min mänskliga svaghet. Svindel ... Se: där ligger Böckernas Bok uppslagen. Jag sökte nyss vägledning i den, och jag fann den inte. Jag söker vägledning hos er, och jag finner den inte. Min Gud, tag denna kalken ifrån mig!

Farväl, käre fältmarskalk. Hälsa grevinnan – det är nu många år sen jag hade det nöjet att se henne ... Farväl.

Fältmarskalken ut. Kejsaren följer honom till dörren. Går därefter villrådig ett slag genom rummet, stannar vid pulpeten med bibeln, vänder förstrött några blad.

TROILSKY

in från vänster.

Majestät?

KEJSAREN.

Nå, är du där ...

TROILSKY.

Törs man fråga vad den vördnadsvärda forntidsreliken ansåg om den politiska ställningen för dagen?

KEJSAREN.

Nog törs man fråga. Men det är inte sagt att man får något svar.

TROILSKY

med en djup bugning.

Det är inte en nyfiken hovman som frågar. Det är ers majestäts utrikesminister.

KEJSAREN

torrt.

Jaså. –

Har du läst Machiavellis Florentinska Historia?

TROILSKY.

Ja, men jag kan den inte utantill.

KEJSAREN.

Han säger där på ett ställe: »Man börjar ett krig när man vill, men man slutar det inte när man vill.»

TROILSKY.

En sådan trivialitet hade jag inte väntat mig av Machiavelli. Jag inser inte heller att den kan tillämpas på vår situation. I alla händelser torde det vara bättre att börja ett krig, när man vill, än att tvingas till det när man inte vill.

Vår militära överlägsenhet är oerhörd, och våra fiender oförberedda. Vi kommer att sluta kriget, när vi ha besegrat våra fiender. Eller uttryckte kanske fältmarskalken något tvivel om vår obetingade militära överlägsenhet?

KEJSAREN.

Nej. Men han fruktade att det kunde dra ut på tiden – och han insåg inte att vi ha något att vinna på ett krig. Han tvivlade på att det existerar någon anfallskoalition mot oss.

Och när jag tänker efter, Edvard, så har du egentligen aldrig givit mig några bevis för den saken! Han menade att våra motståndare måste vara galna för att kunna tänka på ett angrepp mot oss. Och den tanken slog mig därför att jag många gånger har tänkt den själv.

TROILSKY

i from resignation.

I så fall – i så fall, majestät, har jag bedömt ställningen oriktigt, och jag måste då anse mig ovärdig mitt ämbete.

Men om ers majestät känner sig så säker på våra grannars fredsvänlighet, inser jag inte hur det skulle kunna medföra någon fara för freden att expediera min lilla not till Sturien. Det skall i så fall bli min sista ämbetshandling. Sedan skall jag odla min kål i frid.

KEJSAREN.

Prata inte dumheter, Edvard! Jag vill inte undvara dig, det vet du mycket väl. Du är den enda i ministären som jag kan tala förtroligt med.

Säg till att gubben Cassius kan komma in, och dra dig sen tillbaka så länge.

TROILSKY

öppnar dörren till höger på glänt.

Gehejmerådet von Cassius har företräde.

Ut till vänster.

ADJUTANTEN

in.

Gehejmerådet von Cassius.

Håller upp dörren för Cassius. Ut.

CASSIUS,

en liten flintskallig gubbe, över åttio år, i en gam- malmodig och luggsliten bonjour.

Majestät!

KEJSAREN

går honom till mötes, trycker hans hand.

Min käre gamle lärare och vän!

Sätter honom i fåtöljen bredvid skrivbordet.

Jag har visst på de sista tio, femton åren inte sett er mer än en gång om året, på nyårskuren. Och jag ber er ursäkta mig, att jag nu har låtit kalla er så plötsligt, att ni inte ens har hunnit klä om er ...

CASSIUS.

Det kunde jag nog ha hunnit, men jag trodde inte att det behövdes. Man skickar väl inte efter en åttiårs gubbe, om det är fråga om en hovfest.

KEJSAREN.

Nej, det har ni rätt i. Det är fråga om allvarsammare saker.

Jag gick en gång för några och tjugu år sen med min far – er gamle herre – i en av alléerna i Eremitageparken. Han var redan märkt av den sjukdom, som blev hans sista, och jag tror att det var den sista dag han kunde gå ut i parken. Han kände med sig, att hans tid här på jorden var ute, och han talade med mig om framtiden. Han kom också att tala om er, och han sade till mig: Din lärare är en man för sig, en man som inte låter blända sig av hovstrunt – just det ordet använde han – och han är därtill en oegennyttig man och en man med lång och skarp blick. Om du engång som kejsare behöver ett gott råd, så vänd dig till honom!

Och han tillade – egendomligt att tänka på det nu –: »om han lever så länge». – Ni var ju alltid sjuklig och svag, och ingen kunde på den tiden tänka sig att ni skulle komma så högt upp i åren.

CASSIUS.

Jag tillstår att jag kunde tänka mig det. – Men ers majestät begär alltså mitt råd. Jag är till tjänst.

KEJSAREN.

Har ni orienterat er i den nuvarande utrikespolitiska ställningen?

CASSIUS.

Jag läser var dag, utom mycket annat, femton à tjugu in- och utländska tidningar.

KEJSAREN.

Det var tusan – vid er ålder!

CASSIUS.

Jag vill inte påstå att de ha så mycket att lära mig, men på något vis skall man ju fördriva tiden. Och bland hundra betydelselösa spalter finner man en och annan gång något som luktar historia.

KEJSAREN.

Min käre gamle lärare – när ni säger historia med denna säregna betoning, som jag aldrig har hört hos någon annan, dyker det upp så många minnen för mig. Historia – det var mitt käraste ämne i gossåren. Tack vare er. Ingen annan kunde som ni ha väckt mitt sinne för sammanhanget och meningen i folks och rikens öden. Och historien har genom åren förblivit mitt käraste studium, om också mina mångfaldiga plikter inte ha givit mig tid att driva det som stort mer än förströelse ...

CASSIUS.

Det är ett studium som inte ägnar sig till förströelse.

Kejsaren ser upp med en skygg blick.

Och ett studium som inte är härskarens sak.

KEJSAREN.

Ni menar – – – ?

CASSIUS.

Härskarens sak är att skapa historia.

KEJSAREN.

Skapa historia – ja, ja.

Men jag har mer än en gång haft en känsla av att det krävs ett mer än mänskligt förutseende för att välja den rätta vägen. Jag står vid en skiljoväg. Starka röster i nationen ha redan länge höjt sig mot den fredspolitik, som min statskansler – intill den sista tidens händelser i fullt samförstånd med mig – har gjort sig till talman för. Ni känner alltså ställningen. Vad råder ni mig till? Krig eller fred?

CASSIUS.

Krig.

KEJSAREN.

Ni säger det?

CASSIUS.

Så visst som jag älskar fred mer än krig, så visst säger jag nu: Krig!

KEJSAREN.

Jag talade nyss med gamle fältmarskalken. Han var inte av er mening.

CASSIUS.

Nej, det kan jag tänka mig. Jag pratade litet med honom nyss, medan vi väntade på företräde. Han berättade sina gamla anekdoter, som jag kan utantill. Han är en ärans man, och han har gjort sitt. Men det är längesen, och han är en ruin av sig själv. Inte mycket äldre än jag, och redan en ruin – en sorglig ruin. Han hör till en förgången tid.

KEJSAREN.

Kanhända. Han gjorde dock stora ting på sin tid – den stora tiden. Och han har kanske svårt att tänka sig, att det kan komma en större tid än hans.

CASSIUS.

Det är mänskligt. Alltför mänskligt. Men det som började då, måste engång föras vidare – till sin fullbordan, eller närmare sin fullbordan.

KEJSAREN.

Jag vill inte neka till att hans ord gjorde intryck på mig. Han kallade sig själv en lycklig hasardspelare. Men vem råder för lyckan?

CASSIUS.

Det finns ingen hasard i historien – tro aldrig det! Ingen slump i historien! Trotke och hans likar äro historiens tjänare och redskap, som aldrig ha anat det ringaste om dess sammanhang och mening och mål!

Stiger upp.

Felix, min lärjunge, min andlige son, och Tauriens kejserliga majestät! Det är kanske sista gången du hör min röst: minns därför vad jag säger nu! Och glöm att det är jag som säger det – jag, en skröplig gubbe, som snart skall dö. Lyssna till mig som till en röst, som kommer från något okroppsligt och tidlöst, från rymden, från Gud!

Medan kejsaren sitter hopsjunken i sin stol, går Cassius av och an, börjar:

I urtidens förskräckliga strider mellan djuren segrade till sist, efter myriader år, en art: människan. Naken och obeväpnad stod människan bland vilddjuren, utan lejonklor och utan tjurens horn, utan ormens gifttänder eller krokodilens pansar eller gasellens snabbhet. Intet djur på jorden skulle ha varit säkrare vigt åt undergången än människan – om hon blott hade varit ett djur. Inte sant?

KEJSAREN.

Onekligen märkvärdigt. Nästan ett mirakel.

CASSIUS.

Nej. Inte alls något mirakel.

För den som ser finns ingen skillnad mellan mirakler och naturliga förlopp. Världsutvecklingen är ett enda stort under och ett enda sammanhängande naturligt förlopp. På en gång!

Hur kom det sig att människan besegrade alla djur på jorden? Att hon blev djurens och jordens herre? Jo: emedan Kaos omedvetet strävar efter ordning, och emedan människan ensam bland alla djuren hade en gnista av ande – av den ande som ordnar Kaos!

KEJSAREN

tankfull.

»Gud skapade människan efter sitt beläte.»

CASSIUS

med en liten grimas.

Så kan man också uttrycka saken, bildlikt. Tar man det bokstavligt, måste man erkänna att Vårherre i så fall roade sig med att rita en karrikatyr. – Men den eviga lagen krävde, att en art skulle härska över jorden: människans art. Därmed var första stationen nådd på den långa, mörka, blodiga, hemska vägen ut ur urtidens Kaos. Och därmed började historien.

Men människorna, som hade besegrat vilddjuren, voro själva vilda djur och ha så förblivit. Folk står mot folk och ras mot ras, och det blir ingen fred –

knackar på silvergloben
– ingen fred på denna jord, förrän ett folk har gjort sig till jordens herre!

KEJSAREN

för handen över pannan.

Jag vet inte om jag drömmer eller är vaken. Allt vad ni här säger har jag ju själv tänkt. Det är som när man vaken tycker sig känna igen en dröm man har haft.

CASSIUS.

Ett folk måste härska över jorden! Och vilket folk i världen kan därvid komma i fråga, annat än Tauriens folk? Vi kallades i forntiden goter: det betyder gudarnas folk. Och vi taurier äro i nutiden överlägsna alla folk i världen – i allt! Historien känner intet folk jämbördigt med vårt. Hur underbart har inte försynen lett detta folks öden och upphöjt det som intet annat folk på jorden, så att det inte längre känner någon gräns för sin förmåga, sin vilja, sin kraft! I kultur och teknik, i statsordning, i vetenskap och dikt och konst – och till och med i något så underordnat som smak – är vi alla folk på jorden överlägsna. Vi taurier är världens salt!

Och det skulle dock alltsammans ingenting betyda, om vi inte vore överlägsna alla folk på jorden i krigets konst och teknik. Ty den som gör sig till får, honom uppslukar vargen!

KEJSAREN

stiger upp, lägger bägge händerna på Cassius' skuldror.

Oss skall ingen varg sluka! Det kan jag lova dig, du snillrika, gudsbenådade gubbe!

Går ett slag över golvet.

Världen skall komma att få uppleva några små överraskningar. Europa sover. Vi skall väcka det!

CASSIUS.

Majestät! Du vet att jag älskar freden och avskyr kriget. Kanske till en del därför att jag inte själv blev född till krigare, min kroppsliga svaghet stängde den banan för mig. Men tro inte generalerna, om de vilja inbilla dig att krig är bättre än fred. Krig kan aldrig vara ett mål. Men vägen till målet går genom blod och smuts, och vi måste gå den.

Men ett vill jag lägga dig på hjärtat: glöm aldrig att generalerna äro tjänare. Dina tjänare, och historiens! Håll dem stramt, och var dina tjänares herre!

KEJSAREN.

Det är mitt minsta bekymmer. Mina generaler ha aldrig hittills gjort mig förtret.

Med sänkt röst:

Men jag har också en tjänare som heter Anker, och som sitter därute och väntar på företräde. Han är en hederlig karl, men han har inte era stora vyer. Jag har länge haft en känsla av, att han inte är den man, som tiden kräver. Men hans anseende är stort och inte alldeles ogrundat, och vår sak får ett sjukt utseende, om han går sin väg.

CASSIUS.

Den där sortens detaljer förstår jag mig inte på. Har aldrig tagit någon befattning med sådant.

Om han går sin väg? En taurisk ämbetsman går inte sin väg, om kejsaren befaller honom att stå på sin post och göra sin plikt!

KEJSAREN.

Men om han nu har en annan uppfattning av sin plikt?

CASSIUS.

Då är han en förrädare mot kejsaren och riket – och förrädare skjuter man.

KEJSAREN.

Det skulle inte vara klokt i det här fallet. – För att inte tala om att det skulle vara mig obehagligt.

CASSIUS.

Behagligt eller obehagligt, det kommer inte i betraktande. Och klokt? Klokhet är en dygd för småfolk.

Men jag törstar inte efter statskanslerns blod, och naturligtvis är det bättre om man kan bringa honom till förnuft.

KEJSAREN.

Det blir inte lätt.

CASSIUS.

Det som är viktigt brukar inte vara lätt. Men härskaren, historiens och blodets utkorade, leder människornas hjärtan som vattubäckar – inte med något så eländigt som förnuftsskäl, utan därför att han är den utkorade!

KEJSAREN

sjunker ned i sin stol.

Den utkorade – – –

CASSIUS.

Du är den utkorade, Felix! Jag känner dina mänskliga brister, men du bär tecknet på din panna! Jag har sett det och förstått det från första ögonblicket, då jag för trettio år sen blev din lärare.

Det har inte fallit på min lott att kunna uträtta något genom mig själv. Var gång jag har försökt det, ha osynliga makter visat mig tillbaka och stängt min väg. Men från den stund då jag blev din lärare, förstod jag mitt kall: att själv osynlig göra stora ting genom dig! Men villkoret är, att också du förstår ditt kall. Du är den utkorade, du är Tauriens majestät, och om en dvärg vill ställa sig i din väg – och i sin inbilskhet till på köpet kallar det för sin plikt! – då trampar du ned honom, antingen han är statskansler eller något annat.

KEJSAREN

tar ett tryckt häfte från sitt skrivbord.

Du har naturligtvis också läst den? »Tauriens Ödestimme»?

CASSIUS.

Ja, både i manuskript och korrektur.

KEJSAREN.

Du känner alltså författarn?

CASSIUS.

Ja, såvida jag känner mig själv.

KEJSAREN.

Det är alltså du –? Och man har gissat på tre eller fyra generaler! Den röjer verkligen också djupa militära insikter.

CASSIUS.

Det är jag som har skrivit den. Men den är inte skriven för kejsaren, utan för folket.

Människorna äro barn och måste ledas som barn. De måste ledas genom fruktan och hopp, men fruktan är starkare än hoppet. Och man måste ge deras fruktan ett föremål som ligger dem in på livet; man måste peka på en överhängande fara. Man måste, om så krävs, skapa en överhängande fara, som inte ger dem något val!

Det vore lönlöst, det vore en dåres tal att säga till folket vad jag här i kväll har sagt till dig. Få skulle förstå det, färre skulle känna och vilja och handla därefter. Hur många av dessa miljoner små usla vardagssjälar skulle vilja offra det ringaste av sin bekvämlighet – långt mindre livet! – för fjärran framtida mål?

Men säg till folket: Filistéerna äro över dig, Simson! Dina usla fiender ha sammansvurit sig mot dig och törsta efter ditt blod! – Då reser sig Simson i all sin kraft, och ve filistéerna!

Det är detta jag har sagt till Tauriens folk. Och så visst som det i vulgär mening är osant, så visst är det i högsta mening sant!

Ty det finns ingen sanning. Intet är sant, utom den sanning som tjänar dig! Allt är tillåtet, om det tjänar dig och din sak! Och den högsta sanningen är den, som tjänar det högsta målet!

KEJSAREN.

Jag förstår dig kanske inte i allt. Men jag känner att du har rätt.

CASSIUS.

Du känner det – det är nog. Det är mera än att förstå. Världen har i snart ett par århundraden dyrkat en avgud, som den har döpt till »förnuftet». Också avgudar ha ibland en mission att fylla, och förnuftet kan vara en nyttig liten husgud i vardagslag, en nyttig tjänare i små ting. Men gäller det stora ting, då följer vi en inre lag, som språket ännu inte har något ord för.

Ditt förnuft skall vara din tjänare, inte din herre. Förnuftet som herre! En småborgarpresident i en brackrepublik! Fy tusan!

KEJSAREN.

Besynnerligt. Min gamle lärare och vän – varför har jag aldrig förr än nu tänkt på att inhämta ditt råd? Du skulle ha varit min statskansler. Men det är kanske inte för sent ännu.

CASSIUS.

Det är för sent, majestät. Inte för min ålders skull – jag kunde väl ännu trots mina år duga till det som vem som helst anses duga till. Men jag tycker inte om sysslan. Ge den hellre åt Troilsky, han säger nog inte nej.

Och ännu är ju platsen inte ledig. Anker väntar därute.

KEJSAREN.

Om jag bara kunde slippa tala med honom.

CASSIUS.

Den som vill omvända en hedning kan inte gärna slippa tala med honom.

Majestät!

KEJSAREN

stiger upp, trycker hans händer.

Du djupa, snillrika gubbe! Du har öppnat mina ögon. Jag har famlat som en blind i mörkret – nu ser jag!

CASSIUS.

Må Den Okände, som leder världarnas och folkens öden, vara med dig och giva dig kraft! Du kommer att vada genom blod och smuts, men målet skall lysa för dig och vägleda dig. Minns att du är kejsaren: du bär

Cæsars namn och lyfter hans arv! För dig, och för dem som handla på ditt bud, gälla inga mänskliga mått och lagar. Var hård – av mildhet! Var grym – av godhet! Var hård som Cæsar och grym som Augustus – av mildhet mot sena släkten, av godhet mot Tauriens framtid, och världens!

Ut till höger.

Kejsaren, ensam, går fram till globen, griper om den, böjer sig fram och kysser den.

TROILSKY

in.

Majestät –?

KEJSAREN

går tigande ett slag över golvet, sätter sig vid skrivbordet, bläddrar bland papperen för att samla sig och vinna tid. Ser upp.

Du får rätt till sist, Edvard. Vi är inringade. Vi måste bryta ringen, innan det blir för sent.

Cassius – en eldsjäl! Jag säger dig: en eldsjäl!

Låt Anker komma in.

Troilsky öppnar dörren till höger.

ANKER

in.

Majestät!

KEJSAREN

låtsas läsa i ett papper, lägger det ifrån sig, ser upp:

Ursäkta att jag har låtit er vänta. Men som ni själv såg: jag fick besök av ett par gamla herrar. Deras höga ålder – ingenting annat, det försäkrar jag er – gav dem företräde framför er. Var så god och tag plats.

Anker sätter sig i fåtöljen vid sidan av skrivbordet. Troilsky drar sig åt höger och ställer sig med ryggen mot pulpeten med bibeln.

Paus.

KEJSAREN

gest mot rökbordet.

Vill ni röka?

ANKER.

Nej, jag tackar.

TROILSKY.

Jag säger inte nej.

Tar en cigarrett och tänder den.

KEJSAREN.

Jag hör av Troilsky, vilket mottagande ni för en stund sen har givit deputationen från landsorterna. Jag vill helst betrakta det som en ursäktlig överilning.

ANKER.

Det skulle inte kunna falla mig in att brista i hänsyn till en verklig folkmening. Men i det här fallet kände jag till mekaniken. För en uppriktig folkmening skulle jag kanske inte böja mig, men jag skulle bemöta den hövligt.

KEJSAREN.

Det är mig egalt, om en folkmening är mer eller mindre uppriktig och spontan. Folket är ett stort barn, som måste ledas – till syften och mål, som ligga högt över massans horisont. Men man leder inte en folkmening genom att förnärma den. – Dock, det där är en bagatell, och ni har redan fått min absolution.

ANKER.

Jag tackar. Det gläder mig så mycket mer som jag inte har begärt den.

KEJSAREN

trummar på bordskanten, men behärskar sig.

Nej, ni begär aldrig något ... Men till saken alltså. Vi måste komma till ett avgörande. Ni motsätter er fortfarande vårt ultimatum till Sturien?

ANKER.

Ja, obetingat. Jag motsatte mig det för tre veckor sen, då det ännu kunde ha visat sig med ett något så när ärligt ansikte. Så mycket mera nu – så långt efteråt, då hela världen måste förstå att vi söker en förevändning till krig. Och att det måste föra till ett stormaktskrig – om den saken är utrikesministern fullkomligt överens med mig.

TROILSKY.

Ursäkta – det har jag aldrig sagt! Jag har sagt att jag anser ett stormaktskrig oundvikligt. Men jag inser inte därför att detta ultimatum – som jag betraktar som en hederssak för oss – nödvändigt behöver föra till ett sådant krig, och jag tror det inte. Det kommer helt och hållet an på Tsaroslavien.

KEJSAREN.

Ja visst. Och Tsaroslavien brukar inte ta det så noga med ett diplomatiskt nederlag mer eller mindre.

ANKER.

Det är obestridligt att vår östra grannes politik är högst oberäknelig. Den dirigeras för ögonblicket av de uppenbarelser, som en övermänskligt liderlig och försupen munk får av Gud. Omöjligt att veta vilka uppenbarelser han kan behaga få. Men högst sannolikt kommer Gud att inspirera munken till att följa tsarrikets traditionella politik: att beskydda sina svagare slaviska bröder.

KEJSAREN.

Tsaroslavien är illa rustat – liksom hela världen, utom vi.

ANKER.

Men det vet inte munken. Och varför skulle inte också han kunna ha ett slags hederskänsla? Ett slags banditära? Eller ett slags hjärta för sina slaviska bröder?

För vår utrikesminister är det en »hederssak» att förödmjuka och krossa Sturien. För tsarens och munkens rike är det mer än en hederssak att komma Sturien till hjälp: det är en nödvändighet. Det skulle kosta tsaren hans krona och munken hans makt över kronan, om de tålde en så blodig skymf.

Vänder sig till Troilsky:

Kan utrikesministern, som är en kännare av slaviska saker, ett enda ögonblick inbilla sig, att Tsaroslavien med kristlig ödmjukhet skulle finna sig i vårt ultimatum till Sturien?

TROILSKY.

Jag vill inte ge mig ut för profet. Men vi är rustade för alla eventualiteter.

ANKER.

Tack för det svaret! Det var kanske uppriktigare än det var menat.

Ers majestät behagade säga: hela världen är illa rustad, utom vi. Men därpå kommer det inte an för mig. Ett stormaktskrig i vår tid skulle kosta segraren mer än segern är värd. Det är inte något hugskott av mig, det är tvärtom en mening, som på grund av sin självklarhet gör sig mer och mer gällande inte minst i de länder, som i ett krig skulle bli våra motståndare. Och därför kan jag inte dela utrikesministerns åsikt, att ett stormaktskrig är oundvikligt. Om ingen börjar, blir det ingenting av! Och det finns ingen som vågar börja – ingen mer än Tauriens kejsare, om han nämligen följer utrikesministerns råd och försmår mitt.

Kejsaren reser sig, går ett slag över golvet. Anker stiger också upp.

KEJSAREN.

Var så god och sitt! Jag tänker bättre då jag står och går än då jag sitter. Sitt ner!

Anker sätter sig.

KEJSAREN

slår upp fönstret till höger.

En sådan värme. Man kvävs.

Till Anker:

Gud är mitt vittne, att jag har älskat och velat freden. Men man måste vara blind för att inte se, att Europa har sammansvurit sig mot oss. Och Europa skall få ångra det! Bättre förekomma än förekommas!

ANKER

reser sig.

Ser man på! Inte längre en tanke på att vårt ultimatum till Sturien skulle ha något annat syfte än krig!

Men den som börjar ett krig, vädjar till framgången som högsta domare. Jag skall inte uttala mig om våra chanser för att vinna ett stormaktskrig, eftersom ers majestät i den saken bara lyssnar till sina militära rådgivare. Men det finns framgångar som förgifta folksjälen. Vi har exempel på det i vår egen historia.

Och om vi skulle förlora ett sådant krig – jag säger om, eftersom allt är möjligt – då torde vår självvalda högsta domare, framgången – nämligen våra fienders framgång – visa oss ett Medusaansikte som går över allt vad vi har tänkt oss.

Vad har vi att vinna? Ärorika bataljer, och för resten tomt sken!

Erövringar? Vi ha redan erövrat för mycket, till vår olycka!

Och vem som än vinner kriget, så förlorar mänskligheten, och därmed också vi.

KEJSAREN.

Fraser. – Ni menar väl. Men ni är blind, starrblind. En statsman bör hålla sig till realiteter. Mänskligheten! – Fraser!

ANKER.

Jag tror mig verkligen hålla mig till realiteter. Vår nation har under de sista fredliga årtiondena gjort storslagna framsteg i handel, industri, teknik. Vi är redan på väg att erövra världen med fredens vapen. Allt detta skulle ett krig sätta på spel – och jag vill mena att det är realiteter!

Och Sturien – vad skulle vi göra med Sturien? Utrota folket? Eller underkuva det? Vi ha redan för många undertryckta fiender inom våra gränser. Det har ökat Tauriens storhet – på kartan. Men den politiska kartans färger ha i alla tider återgivit flera synvillor än realiteter.

KEJSAREN.

Nu kan det vara nog! Saken är avgjord. – Jag är trött på era sofismer. Jag bryr mig inte om att vederlägga dem – det överlämnar jag åt händelsernas gång. Ni skall få se, min goda statskansler – ni skall få se! En ny tid! En tid som ni aldrig har drömt om!

ANKER.

Majestät – jag har drömt om den. Men jag vill gärna tro att det var en mardröm.

KEJSAREN.

Saken är avgjord. –

Utrikesministern har att ofördröjligen expediera vårt ultimatum till Sturien.

Ni känner ordalydelsen, statskansler; ni har sett konceptet.

God afton, mina herrar!

Sätter sig vid skrivbordet och rör om i sina papper.

ANKER

Tar upp ett papper ur fickan.

Majestät!

KEJSAREN.

Vad är det? Er avskedsansökan? Tag hit!

Anker räcker honom papperet.

KEJSAREN.

Den beviljas inte.

River sönder papperet och kastar bitarna på golvet. Anker går mot dörren, men hejdas av

TROILSKY.

Du får inte gå! Inte på det sättet!

Till Kejsaren, med allvar och värdighet:

Majestät! På det sättet får inte Tauriens kejsare skiljas från sin statskansler. Ers majestät har högtidligt lovat mig att göra allt för att förmå honom att stanna på sin höga post, som i denna stund ingen annan än han är vuxen.

KEJSAREN

reser sig, går mot Anker och räcker honom handen.

Ni får inte missförstå mig. Jag är uppriven och nervös. Jag är överansträngd ... Tror ni att jag känner mitt ansvar mindre tungt än ni? Då tar ni fel! Att börja ett krig – eller att bara göra något som kan föra till krig – ett ohyggligt ansvar! Men mittemot grinar ett annat ansvar. Vi är inringade, och om vi inte bryter ringen nu, försummar vi kanske det sista tillfället. Är det ansvaret mindre? Kan ni ta det ansvaret? Jag kan det vid Gud inte!

Med rörelse.

Jag skattar er högt, friherre Anker – det vet ni. Ni har stritt som en man för er mening. Men nu, då saken är avgjord, måste ni stå solidarisk med oss och vårt gemensamma tauriska fosterland. Jag har aldrig förr tvivlat på er fosterlandskärlek. Men vad vill ni att jag skall tänka om den nu – om ni lämnar er post nu?

ANKER.

»Saken är avgjord.» – Och Gud give att det bara vore min sak!

Majestät!

Vill dra sig tillbaka.

KEJSAREN.

Jag ber er – jag bönfaller er – vill ni att jag skall falla på knä för er? – Stanna – – – stanna åtminstone en kort tid – sedan kan ni dra er tillbaka, om ni vill – jag försäkrar er att det skall ske med full honnör!

ANKER.

Honnör är en sak, och heder en annan.

Majestät!

Kejsaren går till bibelpulpeten, döljer ansiktet i händerna, skakande av nervös gråt.

TROILSKY

till Anker.

Du ser din kejsare gråta.

Till Kejsaren.

Majestät! Härskaren måste vara stark!

KEJSAREN

bemannar sig.

Lätt sagt! Lätt sagt, min vän! Jag har ju en värld på mina skuldror.

Till Anker.

Ni har sett mig i ett ögonblicks svaghet. Men en sak vill jag säga er: jag har en högre utsiktspunkt än ni. Det finns saker som man måste se från en tron – för att alls kunna se dem. Och ni är skyldig att tro mig på mitt ord, då jag säger er att det är er plikt att stanna på er post.

ANKER.

Majestät – »saken är avgjord».

KEJSAREN

darrande av upphetsning.

Ni – ni vet inte vad ni gör!

ANKER.

Det vet kanske ingen. Men man följer sin inre röst. Jag törs inte säga: sitt samvete. Det är ett så gammaldags ord.

KEJSAREN

i ett plötsligt utbrott av raseri.

Och ni törs säga mig mitt i ansiktet att ni har mera samvete än jag! Ni! Ni, som inte tvekar att göra gemensam sak med våra fiender! Ni, desertör!

Lyfter handen för att slå, men Troilsky griper honom blixtsnabbt om handleden.

TROILSKY.

Majestät! För Guds skull!

ANKER.

»Saken är avgjord.»

Ut till höger.

Det hörs ett svagt, sedan långsamt stigande sorl och brus utifrån, nedifrån.

KEJSAREN

har sjunkit ned i en stol.

Gick han? Han skall få ångra det. – Vad skall man göra med honom?

TROILSKY.

Man skall åtminstone inte göra honom till martyr.

KEJSAREN

trött.

Nej. Jag dömer honom inte. Men folket skall döma honom. Historien skall döma honom. Han sover, men händelsernas gång skall nog väcka honom.

Undertrycker en gäspning.

Europa sover, men vi skall väcka det!

Sorlet utifrån stiger. Man hör spridda rop: »Kejsaren! Kejsaren! Leve kejsaren!»

ADJUTANTEN

in.

Majestät! Stora folkmassor ha samlats utanför slottet.

KEJSAREN

stiger upp.

Jag kan höra det. Men vad är det för folk?

ADJUTANTEN.

Goda och trogna undersåtar, ers majestät! Såvitt man kan döma av deras leverop.

TROILSKY.

Folket vill se sin kejsare.

KEJSAREN.

Nå, i Guds namn!

Sträcker upp sig och går fram till det öppna fönstret.

Mångtusenstämmiga hurrarop. När de så småningom tystna, gör Kejsaren tecken att han vill tala. Det blir dödstyst.

KEJSAREN.

böjer sig ut genom fönstret.

Gån in i kyrkorna och bedjen till Gud för Tauriens sak!

Paus.

Folket tar upp nationalsången, mångtusenstämmigt, unisont:

Taurien, Taurien allt i världen, Taurien över allt på jord!

TREDJE AKTEN.

Några dagar senare.

FÖRE RIDÅNS UPPGÅNG:

Man hör ur fjärran stora folkmassors stigande sorl, som växer till rytande orkan och åter stillnar av, tills ett enstaka: Leve kejsaren! höjer sig över sorlet och besvaras med mångtusenstämmigt jubel. Då jublet åter saktar av, tränger den kejserliga automobilsignalen igenom: tu-ta-ti-to – *tu-tati-to* – tu-ta-ti-to. – Trumvirvlar. Militärmarsch och tungt soldattramp. – Över massans avtagande sorl stiger en dov klang av kyrkklockor. – Sorlet tystnar, endast klockorna höras. Ridån går upp.

Statskanslerpalatset.

Samma rum som i första akten, men allt är i flyttning och upplösning. Skrivbordet är borta, men stolen står kvar. Bokhyllorna stå kvar, men gapa tomma utan böcker. Gardiner och mattor borta. Tomma väggar med ljusare fläckar efter tavlor, som ha hängt där. Till höger, där soffan, stolarna och bordet ha stått, stå ett par stora packlårar.

En tredje packlår längre ut på golvet.

Afton. Halvmörker. Genom de öppna altandörrarna tränger kyrkklockornas klämtning.

Rut sitter i skrivstolen. Stéfanie på en packlår. Bägge tiga, lyssnande till klockornas dån.

STÉFANIE

stiger upp, går och stänger balkongdörren.

Jag tål inte höra det där klämtandet längre.

RUT.

Som du vill. Mig plågar det inte.

STÉFANIE.

Det låter för hemskt. Är det yttersta domen?

RUT.

Kanske det. Men det tycker jag inte är hemskt. Jag är inte rädd för yttersta domen.

Inte hemskt, men allvarsamt. Och det känns skönt att äntligen få uppleva något allvarsamt. Klang av stora klockor!

STÉFANIE.

Eller av alla Tauriens narrbjällror, och världens!

Rut svarar inte. Stéfanie går av och an, stannar framför Rut.

STÉFANIE.

Och din vän – din trolovade, eller hur skall jag kalla honom? – din man ...?

RUT.

Min man.

STÉFANIE.

Alltså, bröllopet har stått?

RUT.

Jag är soldatbrud.

STÉFANIE.

Gud välsigne dig, lilla barn! Och din man har alltså omvänt dig så i en hast?

RUT.

Jag har levat mer på några dar än förut i hela mitt liv.

»Du skall övergiva fader och moder ...» Det ordet förstår jag nu. – Nå, en mor har jag ju egentligen aldrig haft. Du tog henne ifrån mig.

STÉFANIE

sätter sig på packlåren.

Och det tror du?

RUT.

Jag var ju bara ett barn då. Men jag förstod i alla fall. Du tog min far från min mor, och det kunde hon inte bära.

Men mig har du aldrig kunnat vinna – fast Gud skall veta att du har gjort vad du har kunnat ...

STÉFANIE.

Lilla Rut – mellan din far och din mor var allting förstört långt innan jag kom. Men det vore för mycket begärt att du skulle förstå det, eller att du skulle tro mig.

Och du kan inte hindra mig från att hålla av dig. Genkärlek begär jag inte.

RUT

stilla.

Jag hatar dig.

STÉFANIE

lika stilla.

Det är alldeles i sin ordning. Nu för tiden måste alla hata varandra, det är sista modet. Alla nationer, landskap, klasser hatar varandra, könen hatar varandra, och i familjerna måste den ena hata den andra. Annars är man inte up to date.

Men jag är litet gammal och omodern och har alltid känt mig insolvent i fråga om hat.

RUT.

Och kärlek.

STÉFANIE.

Tror du?

RUT.

Du har aldrig älskat min far. Det roade dig att erövra honom. – Kärlek är något annat.

STÉFANIE.

Du lilla barn, vad du har blivit vis på en vecka!

Jag ville erövra honom – ja, det vet Gud i himmelen att jag ville! Det var det enda i världen jag brydde mig om, och det gick inte så lätt som du tycks tro, min flicka! Det var en tid då det såg stört omöjligt ut, och världen var svart i grått och grått i svart och jag gick som i en källargång utan ända. Och på vackra vårdagar var det ännu värre, jag kände mig övergiven av Gud och människor då jag trodde att han inte ville veta av mig, folk jag mötte på gatan tyckte jag räckte ut tungan åt mig, jag skydde sällskap som pesten, maten smakade ruttet i min mun, och i ensamheten var jag rädd för mig själv ... Och när det så äntligen gick – då jag minst trodde det – jag fick ett brev en pingstmorgon! – jubel och lovsång och glädjegråt och ära vara Gud i höjden!

Det kallar jag för kärlek – bättre än så är jag inte. Du får kalla det för vad du vill.

Rut tiger.

STÉFANIE.

Lilla Rut – älskar du din far? Älskar du honom mer än jag?

RUT.

Nej. Varför skulle jag älska honom? Han har ju aldrig brytt sig om mig. Knappt nog märkt att jag fanns till.

Jag älskade honom när jag var liten – innan du kom. Jag tyckte det var himmelriket att få vara inne hos

honom och se på alla märkvärdiga saker där och visa dem för min docka, som tittade på allting med stora häpna ögon.

Men sedan – nej. Älskar honom gör jag inte, men jag har intill det sista trott att jag borde älska honom. Man är ju inlärd till det.

STÉFANIE.

Men det var inte jag. Lika litet som du är inlärd att älska Karl Trotke. Men nu älskar du honom, och så är den saken klar!

Ingen begär att du skall älska din far mera än din man.

RUT

stiger upp.

Jag ville önska att jag åtminstone kunde akta honom.

Men det är svårt att akta en man som bara går upp i sig själv och sina idéer och som tänker mera på sitt anseende i utlandet än på sina plikter mot sitt eget folk.

Tänder det elektriska ljuset.

Som han har varit i det enskilda, sådan är han nu i det offentliga. Som han glömde hustru och barn för en främmande kvinna, så glömmer han nu sitt eget folk ... för Gud vet vilken chimär!

Det är tungt att vara hans dotter i en sådan tid. Tungt att behöva blygas för sin far.

Stéfanie svarar inte.

Rut går till fönstret och ser ut.

STÉFANIE

stiger upp.

Men var är han? Gud i himmelen, var är han? Jag går i ångest för honom var stund på dagen!

Man hör röster från antichambren till höger. Bägge kvinnorna se med spänning mot dörren.

SCHULTZ

in.

Hans excellens statskanslern.

Håller upp dörren för Troilsky.

TROILSKY

in, i aftonmantel, med hatten i hand.

Min kära Stéfanie ...

Till Schultz, som vill dra sig tillbaka:

Nej, var god och stanna här inne, Schultz, det är inga hemligheter. Jag vill tvärtom gärna ha ett vittne.

Min kära Stéfanie – var är Anker?

STÉFANIE.

Jag har väntat honom i mer än en timme. Vi åt middag på en liten restaurang – här är ju allting i en röra – han följde mig hit, till porten. Där skildes vi, han ville ta en promenad.

TROILSKY.

Jaså, han ville ta en promenad. Jag vill hoppas att den inte blir alltför lång. –

Ja, här är allting i en röra, det har du rätt i. Men det är verkligen inte mitt fel, jag har inte trängt på med flyttningen.

Se, där är ju lilla Rut. Jag såg dig inte strax.

RUT.

Nej, jag gömde mig här i fönstersmygen. Ville helst göra mig osynlig.

TROILSKY.

Det kan jag förstå, min flicka. Du har det inte lätt – i dessa dagar. Jag dömer inte din far, tro inte det. Men han har lagt en tung börda på mina skuldror – en börda, som han borde ha burit själv. Gud skall veta att jag har gjort mitt yttersta för att slippa ta den på mig.

STÉFANIE.

Stackars liten! Som inte på några villkor kunde slippa!

TROILSKY.

Min kära Stéfanie, sist vi råkades bad du mig om ett råd – ett indirekt råd till din man för den händelse att hans fredspolitik skulle göra bankrutt. Du fick rådet, och jag tar för givet att du har fört fram det.

STÉFANIE.

Det gjorde jag verkligen också, löjligt nog.

TROILSKY.

Ja visst – »löjligt nog»...

Sätter sig i Ankers stol.

Men löjligt nog har han inte velat följa mitt vänliga råd att tillsvidare göra sig osynlig. Tvärtom – då Statstidningen meddelade att han hade begärt avsked på grund av försvagad hälsa, har han haft den otroliga djärvheten att sända ut en dementi till pressen: hans hälsa är god, skriver han, och han har begärt sitt avsked emedan kejsaren har följt andras råd, icke hans! I en situation som den närvarande står detta på yttersta gränsen till landsförräderi, och i de flestas tanke är gränsen överskriden!

Som sakerna nu stå, är det nödvändigt att låta arrestera honom – nödvändigt för hans egen säkerhet inte minst. Det är enda sättet att skydda honom för misshandling av pöbeln. – Schultz, jag ber er lägga märke till

att detta är den viktigaste orsaken till för detta statskanslerns arrestering! – Han föraktar ju de enklaste försiktighetsmått, äter ute på restauranger, och går ensam på gatorna som om ingenting hade hänt.

Stiger upp.

Arresteringsordern är utfärdad. Och för att så mycket som möjligt skona honom för obehag, har jag dragit försorg om att uppdraget har givits åt en ung officer som tillhör våra kretsar.

Tystnad.

TROILSKY

till Schultz.

Ni är gammal underofficer, Schultz?

SCHULTZ.

Från Första kyrassiärerna, ers excellens.

TROILSKY.

Ett präktigt regemente! Då är vi ju så gott som kamrater – det är där jag är reservmajor.

Och så är ni socialist?

SCHULTZ.

Ers excellens – jag förstår inte – förstår verkligen inte– – –

TROILSKY.

Hur jag kan veta det?

Klappar honom på axeln.

Inte genom något spioneri, det kan ni vara viss om! Men ni har ett ärligt ansikte. Och ärligt folk brukar hålla med sin klass, när det är strid mellan klasserna – och med sitt folk, när det är strid mellan folken!

SCHULTZ.

Just precis mina egna tankar! Det var märkvärdigt. Just precis vad jag sa till min hustru i går morse, när jag hade läst kejsarns tal i tidningen!

Jag är socialist, ers excellens. Men när jag hade läst kejsarns tal, gick jag raka vägen till mitt gamla regemente och anmälde mig som frivillig. Och i dag är det sista dan jag går i den här lakejgrannlåten – i morgon drar jag på mig kronans rock!

Kejsarns tal! »Filistéerna äro över dig, Simson! Men filistéerna veta inte vem Simson är! De skola få lära sig det! De skola få känna det!» – Man skulle väl inte vara en karl av kött och blod, om man kunde hålla sig stilla när vi har blivit så lömskt överfallna!

TROILSKY.

Du präktiga kärnkarl! Och vi har miljoner av samma virke. Ve filistéerna!

STÉFANIE.

Hur gammal är ni, Schultz?

SCHULTZ.

Bara femtiosex år, hennes nåd. Det är väl ingen ålder. Och alltid finns det väl nån gammal utlevad gubbe som kan dra på sig den här cirkusgrannlåten och göra mitt lilla knåpgöra här.

STÉFANIE.

Ni är en satans karl, Schultz – den komplimangen skall ni ha!

SCHULTZ.

Jag tackar så mycket, hennes nåd! Och för resten nekar jag inte till att det skall bli skönt att få komma ut och lufta på sig engång igen. Jag har varit med engång förr! Och jag är inte skapt för att gå i knäbyxor och fruntimmersstrumpor och anmäla hans excellens den och hans excellens den och passa telefon och damma av gamla luntor. Inte är det något göra för en karl! Det kunde väl en gammal käring göra lika bra, som till exempel min hustru.

STÉFANIE.

Men vem skulle då laga er mat?

SCHULTZ.

Det kan jag göra själv, om det behövs, och mycket bättre än hon! Jag skall säga hennes nåd, att jag kan många sköna konster som jag inte har någon användning för som ämbetsman, men som kommer bra till pass i fält.

Och om jag nu skall säga saken som den är, så skall det också bli skönt att komma ifrån hustru min på en tid. Det finns väl andra kvinnfolk!

TROILSKY.

Det är bra, min kära Schultz. Nu vet jag var jag har er. Det hade jag ju redan gissat, men det är i alla fall bra att få bekräftelse på att man har gissat rätt. Ni är socialist – fortsätt gärna med det! Men ni är framför allt en taurier av äkta skrot och korn – var stolt över det!

Nu vet jag att jag kan lita på er. Och när för detta statskanslern kommer – om han kommer, vad jag gärna vill hoppas – ansvarar ni mig för att han inte lämnar huset. Och ni telefonerar genast till ... Ja, här får ni en papperslapp: på den står telefonnumret, och vad ni skall säga.

SCHULTZ

efter att ha kastat en blick på papperet.

Skall ske, ers excellens.

Ut.

TROILSKY

till Stéfanie.

Du spådde mig en befordran i min karriär. Och du fick rätt – mycket mot min önskan, det kan du vara viss om! Statskansler hade jag nog blivit ändå med tiden – det förefaller mig uppriktigt sagt tämligen självklart – men jag ville verkligen inte bli det nu.

Jag brukar inte annars fuska i profetyrket. Men eftersom du har spått mig, och spått rätt, vill jag också spå dig. Och jag spår, att du snart kommer att vakna upp i en värld, som är för stor för att du kan fatta den. Och då kommer du att gräma dig över att du misskände mig.

STÉFANIE.

Om jag har misskänt dig, Edvard, så har jag åtminstone inte gjort det med flit. Jag tyckte bra om dig när jag var en femton, sexton år – ja, det vet du nog. Men vi har ju bägge blivit ett par år äldre sen den tiden. Och du gör rätt i att inte fuska i profetyrket – åtminstone borde du inte göra det inför mig. Då påminner du mig för mycket om profeten Nostradamus den yngre.

TROILSKY.

Kära Stéfanie, vad du är lärd! Nog har jag hört talas om Nostradamus, men det har inte tusan reda på någon Nostradamus den yngre ...

STÉFANIE.

Jo, det var sonen. Han var upplärd i profetyrket av sin far. Då han skulle etablera sig på egen hand, började han med att profetera en stor eldsvåda. Och för att vara säker på sin sak och slippa stå med skammen som falsk profet, satte han själv eld på stan.

TROILSKY.

Lustig anekdot. – Blev han upptäckt?

STÉFANIE.

Ja, först upptäckt och sedan hängd.

TROILSKY.

En riktig solstrålehistoria! –

Tänk att du kan hata mig så. Efter så många år.

RUT

från fönstersmygen.

Stéfanie kan inte hata någon. Hon kan bara älska. Hon är insolvent i fråga om hat – det sade hon själv för en stund sen.

STÉFANIE.

Vi är alla människor, lilla Rut.

TROILSKY.

Ja, nästan alla. –

Au revoir, min kära Stéfanie. – Och Rut.

Kysser Rut på handen.

Jag säger inte längre »lilla» Rut. Jag kan märka att du har blivit en stor flicka.

Au revoir!

Vill gå ut till höger, men stannar i dörren, då det plötsligt hörs skrän och skrål från gatan.

STÉFANIE.

Vad är det?

Stéfanie och Rut vilja öppna balkongdörren, men hindras av Troilsky.

TROILSKY.

Inga damer på balkongen, när det är bråk på gatan! Låt mig se vad det är!

SCHULTZ

in.

Ursäkta, ers excellens, att jag släcker ljuset. Det är alltid säkrast i såna här fall. Då ser man bättre inifrån och blir inte sedd utifrån.

Släcker det elektriska ljuset.

TROILSKY.

Det kan ni ha rätt i, Schultz.

Går ut på altanen.

Rummet upplyses svagt av omväxlande grönt och rött ljus från ljusreklamer på andra sidan gatan. Sorlet och skränet stillnar av. Man hör en röst, som höjer sig över sorlet: Det är synd om honom, låt honom vara! – Hotfullt mummel. – En annan röst: Han har ju äntligen blivit ledig, så att han har tid att höra på oss! – Hånskratt. – En tredje röst: Nu kan han själv gå på den där patriotiska varietén! – Stormande munterhet. – Tystnad.
–
Nytt sorl, som stiger till vilt rytande.

TROILSKY

in från balkongen.

Det är Anker. Vad i herrans namn skall man göra?

SCHULTZ.

Jag går ner och hjälper honom. Och ers excellens kan kanske lugna patrasket med några ord från balkongen.

Skyndar ut.

TROILSKY.

Jag tror min själ han tar kommandot, den där!

Till Stéfanie, som vill följa efter Schultz

–

i det han tar henne i armen och drar henne in.

Är du galen, Stéfanie – vad tror du att du kan göra? Du är så god och stannar här!

STÉFANIE.

Men så gör då åtminstone själv något! Lyd Schultz! Gå ut på balkongen och säg något, vad som helst! Det drar uppmärksamheten till sig, och under tiden kan Schultz hinna hjälpa honom in genom porten, innan de slå ihjäl honom! Gör det, Edvard, jag ber dig – gör det!

Eller är du rädd?

TROILSKY.

Rädd?

Går ut på balkongen.

Tauriska män!

Skrålet tystnar genast. Stéfanie skyndar ut till höger. Rut efter henne, men stannar villrådig i dörröppningen.

TROILSKY.

Tauriska män! Lugn och värdighet är i denna Tauriens ödestimme det enda som anstår Tauriens söner! Befläcken er icke med en landsmans blod! Fosterlandet behöver edra krafter till större gärningar!

En grov röst från gatan: Vad är det där för en schajas? – Skratt. – Man hör Schultz' röst: Det är kejsarens vän och Tauriens statskansler, greve Troilsky! – Tystnad. – En röst: Leve kejsaren! Leve Troilsky!

TROILSKY.

Leve kejsaren och fäderneslandet!

Ändlöst jubel och hurrarop, som ännu fortfara, då Anker, stödd av Stéfanie, kommer in. Schultz följer efter. – Rut har sjunkit ner på en packlår med ansiktet i händerna, skakande av gråt. – En skarp polisvissling skär genom hurra-
ropen, som upplösa sig i sorl och dö bort. Troilsky kommer in, stänger balkongdörren. Schultz tänder.

ANKER

blödande av ett sår i tinningen.

Det är ingenting. Jag fick visst ett slag i tinningen. Jag blev borta ett ögonblick ... Jag skulle ha fallit, om det hade varit utrymme till det ... Men det är ingenting.

Känner mig i alla fall litet yr i huvudet.

STÉFANIE

för honom till stolen, torkar blodet från hans ansikte.

Sitt här, Rikard. –

Det är ett otäckt hål i tinningen. Det blöder ännu, men inte så mycket.

ANKER.

Det är ingenting. Men jag är törstig.

Schultz kommer med ett glas vatten.

ANKER.

Tack!

(Dricker.)
Och tack skall ni ha för hjälpen, Schultz! Ni är en duktig karl. Om ni inte hade kommit i rätta ögonblicket, hade det sett mörkt ut för mig. Men ni tog två långa lymlar i hampan och lät dem gå upp i en högre enhet.

SCHULTZ.

Man har ju gudskelov litet praktik, ers excellens.

ANKER.

Det är slut med excellensen, min kära Schultz.

Men där sitter ju Rut och gråter. Jag tycker det är så längesen jag såg dig. Var har du varit hela tiden? Nå, det får du svara på en annan gång. Om du vill ...

Men gråt inte, min lilla flicka! Allting går över och blir som en dröm.

Vad säger du, mitt lilla barn? Jag hör inte vad du säger ...

Förlorar medvetandet.

STÉFANIE.

Rikard? – Rikard?

Han har svimmat. Han förblöder.

RUT.

Jag har linne och charpi.

Skyndar ut till vänster. Schultz ut till höger.

TROILSKY.

Finns det champagne? Eller konjak? En droppe konjak på tungan är det bästa som finns mot ett svimningsanfall.

STÉFANIE.

Det är nerpackat.

SCHULTZ

in.

Ursäkta, hennes nåd, men jag har händelsevis litet brännvin. Det är bra att badda såret med.

Rut kommer med linneremsor och charpi.

STÉFANIE.

Tack, Schultz.

Hon förbinder såret.

TROILSKY.

Bästa Stéfanie, du ursäktar att jag känner mig överflödig här. Onödigt att säga dig, att jag står till din tjänst, om du skulle behöva mig.

STÉFANIE.

Tack.

ANKER

har åter kommit till medvetande.

Nej, där är ju Troilsky. Var kom du ifrån?

TROILSKY.

Jag har varit här hela tiden.

ANKER.

Det var besynnerligt. Kan jag tro på det?

TROILSKY.

Ja, varför inte?

ANKER.

Nej, det kan du ha rätt i. Du ljuger ju inte alltid.

STÉFANIE

strålande.

Å Rikard, Rikard! Nu börjar du leva opp igen!

ANKER

tar hennes hand och smeker den.

Min Stéfanie. –

Ser sig omkring i rummet.

Men så här ser ut? Skall vi flytta på landet?

Nå – nu minns jag. Jag är visst litet yrvaken.

När jag var barn visste jag ingenting roligare än att flytta. Från stan ut på landet och från landet in till stan – bägge delarna var lika roligt. Alla barn tycker om förändringar. Det är kanske därför barnsligt folk alltid längtar efter krig och revolutioner. Efter krig, när det är fred, och efter fred när det är krig.

TROILSKY.

Bästa Anker, jag måste gå. Och jag önskar dig god bättring.

ANKER.

Tack. Min hälsa är utmärkt. –

Men jag lyckades inte med det jag ville. Jag ville fred, men barnen ville ha krig. Och en statsman, som misslyckas, är inte någon statsman. Jag var inte den rätte. Jag har kanske suttit och tagit upp platsen för den rätte. Det är den tanken som plågar mig – min hälsa är det inte något fel med.

Men den rätte – var finns han? Är det kanske du, Troilsky?

TROILSKY.

Bästa Anker – – –

ANKER.

Ja, vem vet?

TROILSKY.

Du borde veta att jag inte gör mig några överdrivna tankar om mig själv.

ANKER.

Det brukar inte heller hjälpa. –

Men det hindrar inte att du kan vara »tidens man».

TROILSKY.

Det får händelserna visa.

ANKER.

Det går nog bra, skall du få se! Du har stämningen med dig. Jag hade den mot mig.

Jag tog en lång kvällspromenad nyss. Jag mötte gamla bekanta, som inte tycktes känna igen mig. Jag mötte andra, som jag inte kände men som tycktes känna mig, och som gjorde fula grimaser åt mig. Jag kände mig som misslyckad profet, fast jag aldrig har profeterat, och det kom för mig en gammal vers av en av Israels många misslyckade profeter:

»Ve mig, min moder, att du har fött mig, en man, hatad av hela folket!

Olycksdagen har jag icke frammanat, och dock förbanna de mig alla.»

Tystnad.

RUT.

Far – du talar om »olycksdagen»...

ANKER.

Inte jag, mitt barn. Jag citerade en mera ansedd olycksprofet.

RUT.

Men du menar att vi har orätt, och att vi alltså inte kan segra?

ANKER.

Jo då!

Stiger upp.

Jo då, min lilla flicka, det kan vi visst! Jag håller tio mot ett på att vi kommer att segra! Och när vi ha segrat, kommer historien att ge oss rätt!

Vi människor ha gjort oss vissa tankar om rätt och orätt – men historien har ingen moral. Historien, mitt barn, skrivs av en gammal demimonddam vid namn Klio, som alltid blir kär i segraren och är honom obrottsligt trogen – så länge han segrar, förstås!

RUT.

Det kan inte, det får inte vara så! Då vore ju allting meningslöst. Vi har rätt, och därför måste vi segra!

Historien – vår ärorika historia! – en gammal demimonddam ... Och det är min far, som talar och tänker och handlar så!

Jag blygs att du är min far!

ANKER

sjunker ned i stolen.

En ny värld! En ny värld! Kanske en större värld. Den som lever får se.

Och jag vill sannerligen gärna leva – för att få se.

Hans huvud sjunker ned.

STÉFANIE

på knä framför honom.

Rikard?

Han dör. – Rikard?

Hon tar hans hand och väter den med kyssar och gråt. Rut har sjunkit ned på en packlår och gråter.

TROILSKY

till Schultz.

Det är allvarsammare än jag trodde. Ni får telefonera efter doktorn.

SCHULTZ.

Skall ske, ers excellens. Fast jag tror att det är för sent, och att det i alla fall inte hade hjälpt.

Vill gå ut, men dörren till höger slås upp, och Karl Trotke (i uniform) kommer in, följd av två soldater, som stanna i dörren.

KARL TROTKE.

Hans majestäts arresteringsorder på för detta statskanslern, friherre von Anker.

* * *